

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка**

Чернякова Ж. Ю., Чистякова І. А.

**САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ З КУРСУ
«ПЕДАГОГІКА»**

Методичні рекомендації

Спеціальність: 014 Середня освіта (Фізична культура)

УДК 378.6.016:37](072+075.4)

Ч-49

*Друкується згідно з рішенням вченої ради Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
(протокол № 10 від 27 червня 2022 року)*

Автор:

Ж. Ю. Чернякова, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки

І. А. Чистякова, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки

Рецензенти:

М. А. Бойченко, доктор педагогічних наук, доцент, професор, завідувач кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Н. Г. Осьмук, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Чернякова Ж. Ю., Чистякова І. А.,

Ч-49 Самостійна робота студентів з курсу «Педагогіка»: методичні рекомендації. Суми: ФОП Цьома С.П., 2022. 96 с.

Методичні рекомендації «Самостійна робота студентів з курсу «Педагогіка»» складено відповідно до вимог кредитно-трансферної системи.

Завдання курсу спрямовані на озброєння майбутніх вчителів педагогічними знаннями, на формування на їх основі педагогічних умінь і навичок, на розвиток і виховання студентської молоді шляхом самостійного опанування теоретичного і практичного матеріалу. Зміст самостійної роботи є логічно структурованим: мета заняття, план вивчення теми, ключові поняття теми, основні положення, тематична інформація.

Методичні рекомендації спрямовані на удосконалення навичок самостійної навчальної роботи студентів і пошуку інформації, умінь опрацьовувати різноманітні науково-педагогічні джерела; критично їх аналізувати і використовувати як у процесі підготовки до семінарських занять, так і у педагогічній діяльності.

Методичні рекомендації адресовано студентам другого курсу освітнього рівня підготовки «Бакалавр», а також магістрантам, аспірантам, викладачам педагогічних спеціальностей закладів вищої педагогічної освіти.

УДК 378.147.091.31-059.1:37.01](072)

© Чернякова Ж. Ю., Чистякова І. А., 2022

© ФОП Цьома С.П., 2022

© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022

ЗМІСТ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ З КУРСУ «ПЕДАГОГІКА»	19
ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДО	80
ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ)	80
ДОДАТКИ	83
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ПЕДАГОГІКИ	92

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

Кафедра педагогіки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор

НН Інституту педагогіки і психології

_____ С. М. Кондратюк

«___» _____ 20__ р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПЕДАГОГІКА**

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 014 Середня освіта (Фізична культура)

Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Фізична культура)

Мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною комісією НН
Інституту педагогіки і психології
Протокол № __від _____ року
Голова
доктор пед. наук.
професор _____ Ю. А. Бондаренко

Суми – 2022

Розробник:

Чернякова Жанна Юріївна – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки.

Чистякова Ірина Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри педагогіки
Протокол № від «_» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри:

Бойченко М.А., доктор пед. наук, професор

_____

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
Кількість кредитів – 8	(Вказати освітній ступінь) Бакалавр	денна форма навчання	
		Обов'язкова	
Рік підготовки:			
2-й			
Семестр			
3-й		4-й	
Лекції			
26 год.		20 год.	
Практичні, семінарські			
24 год.		24 год.	
Лабораторні			
год.		год.	
Самостійна робота			
68 год.		74 год.	
Консультації:			
2 год.	2 год.		
Вид контролю: екзамен			
Загальна кількість годин – 240			

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Мета – сформувати у студентів здатність аналізувати основні категорії виховання, навчання та розвитку, володіти науковими основами організації педагогічної діяльності в контексті Закону України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа», Професійного стандарту за професіями «Вчитель закладу загальної середньої освіти»; основами управління педагогічними системами.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Передумовою є міжпредметні зв'язки з наступними дисциплінами:

- із **філософією**, яка забезпечує загальнонауковою методологією наукового пізнання;
- із **психологією**, що має спільність об'єктів вивчення, індивідуальних і вікових особливостей дітей різного віку, опанування методиками вивчення особистості, колективу, особливостей формування Я-концепції, мотивації діяльності та ін.;
- з **анатомією та фізіологією**, що забезпечує розуміння морфологічних та фізіологічних особливостей кожного вікового періоду;
- з **естетикою**, що забезпечує формування всебічно розвиненої особистості;

- із **соціологією**, методи і результати досліджень якої використовує педагогіка;
- з **історією**, що забезпечує формування знань студентів про зміни та особливості навчально-виховних систем в різні історичні епохи.

3. Результати навчання за дисципліною

Знання	ПРЗ 1	Оволодіння філософськими основами педагогіки, сучасними вітчизняними і зарубіжними педагогічними теоріями.
	ПРЗ 2	Оволодіння нормативними юридичними документами, що регламентують функціонування освітньої системи сучасної України.
	ПРЗ 3	Усвідомлення сутності виховання, його загальних і конкретних цілей і завдань, організаційних форм, засобів, методів розвиваючого соціально-значущого виховання.
	ПРЗ 4	Усвідомлення сутності навчання, наукових основ його організації, закономірностей, принципів, цілей, завдань, методів, організаційних форм, педагогічної діагностики навчальних досягнень учнів.
	ПРЗ 5	Оволодіння науковими основами та методами науково-педагогічного дослідження.
	ПРЗ 6	Усвідомлення змісту, форм і методів управління процесом самовиховання учнів, стимулювання їх позитивної самореалізації у всіх можливих сферах діяльності.
	ПРЗ 7	Оволодіння основами педагогічного управління освітніми установами.
	ПРЗ 8	Розуміння сутності педагогічних технологій, шляхів підвищення педагогічної майстерності вчителя.
Уміння	ПРУ 1	Уміння планувати навчально-виховну діяльність.
	ПРУ 2	Уміння педагогічного прогнозування результатів навчально-виховної діяльності.
	ПРУ 3	Уміння правильного вибору і користування методами, прийомами, засобами навчально-виховної діяльності.
	ПРУ 4	Уміння вибору доцільних організаційних форм навчання, виховання та розвитку.
	ПРУ 5	Уміння здійснювати всі види контролю за навчально-виховною роботою учнів, оперативно і об'єктивно оцінювати її.
	ПРУ 6	Уміння забезпечити умови для самоосвіти і самовиховання учнів.
	ПРУ 7	Уміння здійснювати аналіз своєї діяльності відповідно до вимог сучасної педагогічної теорії і практики.

Комуні- кації	ПРК 1	Здатність здійснювати вербальну комунікацію з учнями, їх батьками та колегами в рамках педагогіки партнерства.
	ПРК 2	Здатність здійснювати невербальну комунікацію в освітньому процесі.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Кількість балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90 – 100	Вільно володіє навчальним матеріалом, висловлює власні думки, робить аргументовані висновки, рецензує відповіді інших студентів, творчо виконує індивідуальні та колективні завдання, самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань, може аргументовано обирати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної творчої діяльності, вільно використовує знання для використання творчих завдань.
82 – 89	Вільно володіє навчальним матеріалом. Застосовує знання на практиці, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає незначні огріхи у порівняннях, формулюванні висновків, застосуванні знання на практиці. За зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою, має стійкі навички виконання завдань.
74 – 81	Вільно володіє навчальним матеріалом. Застосовує знання на практиці, але узагальнює і систематизує навчальну інформацію не в повній мірі, допускає огріхи у порівняннях, формулюванні висновків, застосуванні знань на практиці.
64 – 73	Володіє навчальним матеріалом, знає основні поняття навчального матеріалу, виконує поставлені завдання на репродуктивному рівні, має недостатньо стійкі навички виконання практичних завдань.
60 – 63	Володіє навчальним матеріалом поверхнево, фрагментарно, відтворює певну частину навчального матеріалу на рівні запам'ятовування, знає основні поняття навчального матеріалу. Має елементарні, нестійкі навички виконання завдання.
35 – 59	Має фрагментарні знання при незначному загальному обсязі навчального матеріалу, відсутні сформовані вміння та навички, допускає суттєві помилки під час відповіді. Планує та виконує частину завдання за допомогою викладача.
1 – 34	Студент не володіє навчальним матеріалом. Виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача.

5. Розподіл балів (1 семестр + 2 семестр)

Поточний контроль												Разо м
РОЗДІЛ 1				РОЗДІЛ 2								
Т 1.1	Т 1.2	Т 1.3	Т 1.4	Т 2.1	Т 2.2	Т 2.3	Т 2.4	Т 2.5	Т 2.6	Т 2.7	ІНДЗ	37
Поточний контроль												
2	2	3	3	3	3	3	3	3	2			
Контроль самостійної роботи												
				1	1	1		1		1	5	

Поточний контроль								Разом	Сума	Підсум- ковий (екз.)	Загаль на сума	
РОЗДІЛ 3				РОЗДІЛ 4								
Т 3.1	Т 3.2	Т 3.3	Т 3.4	Т 3.5	Т 4.1	Т 4.2	ІНДЗ	Тести	38	75	25	100
Поточний контроль												
4	3	3	4	3	4	3		5				
Контроль самостійної роботи												
	1	1		1		1	5					

Т 1.1, Т 1.2 ... Т 2.4 – теми розділів

6. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	задовільно
60 – 63	E	
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

7. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами діагностики є екзамен, навчальний освітній проєкт, тести, педагогічні задачі.

8. Програма навчальної дисципліни Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальні основи педагогіки

Тема 1. Педагогіка в системі наук про людину.

Тема 2. Методологія і методи науково-педагогічного дослідження.

Тема 3. Розвиток, соціалізація і виховання особистості.

Тема 4. Педагогічний процес як система і цілісне явище. Закономірності і принципи педагогічного процесу.

Тема 5. Нормативно-правові засади реформування сучасної системи освіти в Україні.

Розділ 2. Теорія освіти і навчання (дидактика)

Тема 1. Актуальні завдання сучасної дидактики. Навчання в цілісному педагогічному процесі.

Тема 2. Зміст освіти як фундамент базової культури особистості.

Тема 3. Методи та засоби навчання.

Тема 4. Сучасні технології навчання.

Тема 5. Форми організації навчання.

Тема 6. Урок як основна форма організації навчання.

Тема 7. Педагогічна діагностика результатів навчально-пізнавальної діяльності.

Тема 8. Поетапне створення індивідуального освітнього проєкту.

Розділ 3. Теорія виховання

Тема 1. Виховання в цілісному педагогічному процесі. Зміст виховання. Основні напрями виховання.

Тема 2. Загальні методи виховання.

Тема 3. Організаційні форми виховної роботи.

Тема 4. Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу.

Тема 5. Педагогічні основи діяльності класного керівника. Педагогічне керівництво самовихованням учнівської молоді.

Тема 6. Місце і роль сім'ї у вихованні. Суспільні інститути виховання. Виховна робота з педагогічно занедбанними дітьми.

Розділ 4. Управління педагогічними системами

Тема 1. Організаційні основи управління вітчизняною школою. Методична робота в школі.

Тема 2. Поняття про педагогічні інновації і передовий педагогічний досвід. Вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду. Інноваційні освітні технології: суть, провідні завдання, роль у навчально-виховному процесі.

Тема 3. Реформування загальної середньої освіти в світлі концепції «Нова українська школа».

Тема 4. Професіограма вчителя нової української школи.

9. Структура навчальної дисципліни (спеціальна освіта)

<i>Зміст модуля</i>	<i>Лекції (год.)</i>	<i>Семінар. заняття (год.)</i>	<i>Самост. робота студентів (год.)</i>	<i>Індивід. робота студентів (год.)</i>	<i>Всього</i>
Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ					
1. Педагогіка в системі наук про людину	2	2			4
2. Методологія і методи науково-педагогічного дослідження	2	2	4		8
3. Розвиток, соціалізація і виховання особистості	2	2			4
4. Педагогічний процес як система і цілісне явище. Закономірності і принципи педагогічного процесу	2	2	4		8
5. Нормативно-правові засади реформування сучасної системи освіти в Україні.	2		8		10
Розділ II. ТЕОРІЯ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ					
1. Актуальні завдання сучасної дидактики		1	4		5
2. Навчання в цілісному педагогічному процесі	2	1			3

3. Зміст освіти як фундамент базової культури особистості	2	2	4		8
4. Методи та засоби навчання	2	2	4		8
5. Сучасні технології навчання	2	2	4		8
5. Форми організації навчання	2	2	4		8
6. Урок як основна форма організації навчання	2	2	2		6
7. Педагогічна діагностика результатів навчально-пізнавальної діяльності	2		4		6
8. Поетапне створення групового освітнього проекту	2	4	26		32
Розділ III. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ					
1. Виховання в цілісному педагогічному процесі. Зміст виховання	2	1			3
2. Основні напрями виховання		1	4		5
3. Загальні методи виховання	2	2	4		8
4. Організаційні форми виховної роботи	2	2	4		8
5. Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу	2	2	4		8
6. Педагогічні основи діяльності класного керівника	2	2			4
7. Педагогічне керівництво самовихованням учнівської молоді	1	2	4		7
8. Місце і роль сім'ї у вихованні. Суспільні інститути виховання	1	1	4		6

9. Виховна робота з педагогічно занедбаними дітьми		1	10		11
Розділ IV. УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНИМИ СИСТЕМАМИ					
1. Організаційні основи управління вітчизняною школою. Методична робота в школі	2	2	4		8
2. Поняття про педагогічні інновації і передовий педагогічний досвід. Інноваційні освітні технології: суть, провідні завдання, роль у навчально-виховному процесі	2	2	4		8
3. Реформування загальної середньої освіти в світлі концепції «Нова українська школа».	2		4		6
4. Професіограма вчителя нової української школи.	2		6		8
5. Поетапне створення індивідуального освітнього проекту		4	26		30
6. Підсумкове заняття		2			2
ВСЬОГО	46	48	142		240

Консультації – 4 години.

10. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ		
1	Педагогіка в системі наук про людину	2
2	Методологія і методи науково-педагогічного дослідження	2
3	Розвиток, соціалізація і виховання особистості	2
4	Педагогічний процес як система і цілісне явище. Закономірності і принципи педагогічного процесу	2
РОЗДІЛ II. ТЕОРІЯ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ		
1	Актуальні завдання сучасної дидактики	1
2	Навчання в цілісному педагогічному процесі	1

3	Зміст освіти як фундамент базової культури особистості	2
4	Методи та засоби навчання	2
5	Сучасні технології навчання	2
5	Форми організації навчання	2
6	Урок як основна форма організації навчання	2
7	Поетапне створення групового освітнього проєкту	4
РОЗДІЛ III. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ		
1	Виховання в цілісному педагогічному процесі. Зміст виховання	1
2	Основні напрями виховання	1
3	Загальні методи виховання	2
4	Організаційні форми виховної роботи	2
5	Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу	2
6	Педагогічні основи діяльності класного керівника	1
7	Педагогічне керівництво самовихованням учнівської молоді	1
8	Місце і роль сім'ї у вихованні. Суспільні інститути виховання	1
9	Виховна робота з педагогічно занедбаними дітьми	1
РОЗДІЛ IV. УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНИМИ СИСТЕМАМИ		
1	Організаційні основи управління вітчизняною школою. Методична робота в школі	2
2	Поняття про педагогічні інновації і передовий педагогічний досвід. Інноваційні освітні технології: суть, провідні завдання, роль у навчально-виховному процесі	2
3	Поетапне створення індивідуального освітнього проєкту	3
4	Підсумкове заняття	1
	Разом	48

11. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ		
1	Методологія і методи науково-педагогічного дослідження	4
2	Педагогічний процес як система і цілісне явище. Закономірності і принципи педагогічного процесу	4
3	Нормативно-правові засади реформування сучасної системи освіти в Україні	8
РОЗДІЛ II. ТЕОРІЯ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ		
1	Актуальні завдання сучасної дидактики	4
2	Зміст освіти як фундамент базової культури особистості	4

3	Методи та засоби навчання	4
4	Сучасні технології навчання	4
5	Форми організації навчання	4
6	Урок як основна форма організації навчання	2
7	Педагогічна діагностика результатів навчально-пізнавальної діяльності	4
8	Поетапне створення групового освітнього проєкту	26
РОЗДІЛ III. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ		
1	Основні напрями виховання	4
2	Загальні методи виховання	4
3	Організаційні форми виховної роботи	4
4	Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу	4
5	Педагогічне керівництво самовихованням учнівської молоді	4
6	Місце і роль сім'ї у вихованні. Суспільні інститути виховання	4
7	Виховна робота з педагогічно занедбанними дітьми	10
РОЗДІЛ IV. УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНИМИ СИСТЕМАМИ		
1	Організаційні основи управління вітчизняною школою. Методична робота в школі	6
2	Поняття про педагогічні інновації і передовий педагогічний досвід. Інноваційні освітні технології: суть, провідні завдання, роль у навчально-виховному процесі	6
3	Поетапне створення індивідуального освітнього проєкту	26
	Разом	142

12. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України. К. : Либідь, 2006. 424 с.
2. Бондар В. Дидактика. К.: Либідь, 2005. 264 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка. К.: Академія, 2001. 576 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
5. Гришина Т. В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи. Харків : Основа. 2003. 96 с.
6. Зайченко І. В. Педагогіка. Чернігів: Деснянська правда, 2003. 528 с.
7. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка. К. : Знання-Прес, 2003. 418 с.
8. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка родинного виховання : навч. посіб. К. : Знання, 2006. 324 с.

9. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. К.: Знання, 2006. 311 с.
10. Левківський М. В. Історія педагогіки. К. : Центр навчальної літератури, 2003. 360 с.
11. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання. Харків: ОВС, 2002. 400 с.
12. Любар О. О. та ін. Історія української школи і педагогіки. К. : Знання, 2006. 447 с.
13. Мазуха Д. С., Опанасенко Н. І. Педагогіка. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 232 с.
14. Настільна книга класного керівника : навч.-метод. посібник. Схвалено МОН / Кузьмінський А. І., Омеляненко С. В. К., 2012. 262 с.
15. Омеляненко В. Л., Кузьмінський А. І., Вовк Л. П. Педагогіка: завдання і ситуації Практикум. 2-ге вид., випр. К. : Знання-Прес, 2006. 423 с.
16. Малафік І. В. Дидактика. К. : Кондор, 2005. 398 с.
17. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. К. : Вікар, 2003. 335 с.
18. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. К. : Гранмна, 1999. 350 с.
19. Омеляненко, В. Л., Кузьмінський А. І., Вовк Л. П. Педагогіка: завдання і ситуації : практикум. К. : Знання-Прес, 2006. 423 с.
20. Омеляненко, В. Л. Кузьмінський А. І. Теорія і методика виховання : навч. посібник. К. : Знання, 2008. 415 с.
21. Омеляненко С. В. Педагогіка : тестові завдання : навч. посіб. К. : Знання, 2008. 391с.
22. Основи педагогічної ергономіки : навчальний посібник / Н. Д. Карапузова, Є.А. Зімниця, В.М. Помогайбо. Київ :Академвидав, 2012. 192 с. (Серія "Альма-матер").
23. Педагогіка в запитаннях і відповідях: Навч. посіб. / Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков, Н. І. Зеленкова, Г. Ю. Лаврешина. К. : Знання, 2006. 252 с.
24. Педагогіка : хрестоматія / Уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. 2-ге вид., стер. К. : Знання-Прес, 2006. 700 с.
25. Пермяков О. А., Морозов В. В. Педагогіка. К. : Знання, 2006. 171 с.
26. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка. Суми : Університетська книга, 2005. 320 с.
27. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи педагогічних досліджень. К. : Зеніта, 2000. 259 с.
28. Стельмахович В. Г. Українська народна педагогіка. К.,1997. 312 с.

29. Сучасні шкільні технології. У 2-х частинах. Частина 1 / Упорядники І. Рожнятовська, В. Зоц. К. : Редакція загальнопедагогічних газет, 2004. 128 с.
30. Фіцула М. М. Педагогіка. К. : Академвидав, 2003. 528 с.
31. Ягупов В. В. Педагогіка. К. : Либідь, 2002. 560 с.
32. Якса Н. В. Основи педагогічних знань. К. : Знання, 2007. 358 с.

Додаткові:

1. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. К. : Знання, 2006. 311 с.
2. Левківський М. В. Історія педагогіки. К. : Центр навчальної літератури, 2003. 360 с.
3. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. К. : Вікар, 2003. 335 с.
4. Настільна книга класного керівника : навч.-метод. посібник. Схвалено МОН / Кузьмінський А. І., Омеляненко С. В. К., 2012. 262 с.
5. Омеляненко, В. Л., Кузьмінський А. І., Вовк Л. П. Педагогіка: завдання і ситуації : практикум. К. : Знання-Прес, 2006. 423 с.
6. Омеляненко С. В. Педагогіка : тестові завдання : навч. посіб. К. : Знання, 2008. 391 с.
7. Основи педагогічної ергономіки : навчальний посібник / Н. Д. Карапузова, Є. А. Зімниця, В. М. Помогайбо. Київ : Академвидав, 2012. 192 с. (Серія "Альма-матер").
8. Педагогіка в запитаннях і відповідях : навч. посіб. / Л. В. Конд-рашова, О. А. Пермяков, Н. І. Зеленкова, Г. Ю. Лаврешина. К. : Знання, 2006. 252 с.
9. Педагогіка: Хрестоматія / Уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. 2-ге вид., стер. К. : Знання-Прес, 2006. 700 с.
10. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи педагогічних досліджень. К. : Зеніта, 2000. 259 с.
11. Стельмахович В. Г. Українська народна педагогіка. К., 1997. 312 с.

Інформаційні ресурси

1. Академія педагогічних наук України - <http://www.apsu.org.ua>
2. Український центр оцінювання якості освіти. – www.testportal.gov.ua
3. Освітній портал "Освіта.UA". – <http://osvita.ua>
4. Освітня мережа України. – www.ednu.kiev.ua
5. Виховна робота в школі. – http://www.library.kherson.ua/teach/scool_07.htm

6. Відкритий урок: професійний журнал для вчителів. – <http://osvita.ua/school>
7. Для класного керівника. – <http://www.uroki.net/docklruk.htm>
8. Острів знань : Освітній шкільний інтернет-портал. – <http://ostriv.in.ua/>
9. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології Науковий журнал [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/
10. Учительський портал. – <http://www.uchportal.ru/>
11. Я – вихователь. – <http://vospitatel.at.ua>
12. Слово вчителя. – www.konserg.ucoz.ua
13. Портал «Діти України». – www.children.edu-ua.net
14. Наукове електронне фахове видання «Народна освіта». – www.narodnaosvita.kiev.ua
15. Освітній портал «Педагогічна преса». – <http://pedpresa.ua>
16. «Гармонія сімейного життя». Сайт для старшокласників та старшокласниць. – <http://harmonia.okis.ru>
17. Безпека дітей в Інтернеті. – <http://onlandia.org.ua>
18. Освітній онлайн-журнал. – <http://educlub.com.ua>
19. Щоденник. Уа. – <http://shodennik.ua>
20. Українська педагогіка. – <http://ukped.com>
21. Уроки.нет. – <http://www.uroki.net>
22. Інформаційний портал «Знання». – <http://znannya.info>
23. Методичний портал. – <http://pedsovet.su>
24. Тестування і моніторинг в освіті. – <http://timo.com.ua>

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ 3 КУРСУ «ПЕДАГОГІКА»

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

САМОСТІЙНА РОБОТА №1

ТЕМА: МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета: вміти на конкретному прикладі визначити структуру науково-педагогічного дослідження, представити його етапи. Вміти дати характеристику емпіричним і теоретичним методам науково-педагогічного дослідження, визначити доцільність їх використання в певному дослідженні.

Теоретичні питання

1. Поняття про науково-педагогічне дослідження, його структуру, методологічні принципи.
2. Поняття про методи науково-педагогічного дослідження та їх вибір.
3. Методи емпіричних досліджень (вивчення педагогічної літератури, документів та результатів діяльності; спостереження; опитування; оцінювання, вивчення і узагальнення педагогічного досвіду; діагностика; педагогічний експеримент).
4. Методи теоретичних досліджень (теоретичний аналіз та синтез; абстрагування-конкретизація та ідеалізація; моделювання тощо).

Основні положення теми

1. Поняття про науково-педагогічне дослідження як особливу форму процесу пізнання. Типи науково-педагогічних досліджень. Характерні ознаки науково-педагогічних досліджень. Принципи організації та здійснення науково-педагогічних досліджень: принцип цілісності вивчення педагогічних явищ і процесів, принцип комплексного використання методів дослідження при вивченні педагогічних проблем, принцип об'єктивності, принцип єдності вивчення і виховання, принцип одночасного вивчення колективу і особистості, принцип вивчення явищ у їх зміні і розвитку; принцип історизму, принцип сполучення наукової сміливості і якнайбільшої передбачливості, принцип глибинного розгляду проблеми, що вивчається (О.І. Кочетов).

Організація науково-педагогічного дослідження. Програма дослідження та її розділи: методологічний і процесуальний. Обґрунтування актуальності дослідження, визначення його об'єкта, предмета, мети, завдань, методів вивчення педагогічних явищ і процесів. Значення наукової гіпотези у педагогічному дослідженні.

2. Метод науково-педагогічного дослідження як спосіб дослідження психолого-педагогічних процесів формування особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання.

3. Різноманітність методів педагогічного дослідження можна класифікувати на емпіричні, теоретичні, математичні і статистичні методи дослідження.

Емпіричні методи педагогічного дослідження зорієнтована на пізнання безпосередньої дійсності, зовнішніх зв'язків і відношень. Найчастіше в педагогічних дослідженнях використовуються розкриті емпіричні методи дослідження, до яких належать педагогічне спостереження, бесіда (+ інтерв'ю), анкетування (закрита, відкрита), педагогічного експерименту, вивчення шкільної документації, тестування, соціометрії, аналізу результатів діяльності дитини.

4. Теоретичні методи педагогічного дослідження. До теоретичних методів педагогічного дослідження належать аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення, абстрагування, конкретизація.

Математичні і статистичні методи педагогічного дослідження. Ці методи застосовують у педагогіці для оброблення одержаних методами спостереження й експерименту даних, а також для встановлення кількісних залежностей між досліджуваними феноменами (метод реєстрування, метод ранжування).

Ключові поняття теми: науково-педагогічне дослідження, методологія, методи дослідження, фундаментальні дослідження, емпіричні дослідження, педагогічний експеримент.

Тематична інформація

Науково-педагогічне дослідження – особлива форма процесу пізнання педагогічної дійсності, систематичне цілеспрямоване вивчення її явищ і процесів, у якому використовуються засоби і методи науки, і яке завершується формулюванням знання про досліджуваний об'єкт. Наукове дослідження поділяється на види:

- *фундаментальні дослідження*, які мають за мету розкрити суть педагогічних закономірностей та спрямовані на поглиблення наукового

знання, розвиток методології науки, відкриття її нових галузей і не передбачають безпосередньо практичних цілей;

- *прикладні дослідження* вирішують окремі теоретичні і практичні завдання, які пов'язані з формуванням змісту виховання й освіти, розробкою педагогічних технологій; поєднують науку з практикою, фундаментальні дослідження і практичні розробки;
- *практичні розробки*, які мають за мету створення програм, підручників, посібників, інструктивно-методичних рекомендацій з питань організації процесів виховання і навчання, управління виховними системами.

Методологія (від грец. *methodos* – спосіб, шлях і *logos* – наука, вчення):

1) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в науці;

2) вчення про принципи, форми і методи пізнання та перетворення дійсності.

Виділяють такі **рівні методології педагогіки** та їх компоненти:

1. Філософський або філософська методологія (філософія), яка вважається найвищим рівнем методології педагогіки, адже сама педагогічна наука народилася як частина «науки про мудрість». Тому педагогіка спирається у своїх дослідженнях на фундаментальні філософські закони, використовує її категорії тощо (напр., знання теорії пізнання, законів діалектики та ін.).

2. Загальнонауковий або загальнонаукова методологія (досягнення інших наук, які теж вивчають людину). Педагогіка використовує загальнонаукові принципи, системний і діяльнісний підходи; закони логіки; психологічні закономірності; характеристика різних типів наукових досліджень, їх етапи й елементи: об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження та ін.

3. Конкретно-науковий, або конкретно-наукова методологія (досягнення самої педагогічної науки) включає сукупність принципів, методів, властивих певній галузі наукового пізнання, закони та закономірності педагогіки.

4. Технологічна методологія – рівень методології педагогіки, що базується на результатах окремих методик та техніці дослідження.

Методи дослідження – прийоми, процедури та операції емпіричного і теоретичного пізнання й вивчення явищ педагогічної дійсності.

Методика – конкретні принципи, форми та засоби використання методів, за допомогою яких здійснюється пізнання педагогічних проблем та їх розв'язання.

Вимоги до науково-педагогічних досліджень: суспільна актуальність; наукова новизна; теоретична і практична значущість; наукова об'єктивність і достовірність; доступність висновків і рекомендацій для використання їх в конкретних наукових дослідженнях або в практичній діяльності.

Класифікація методів науково-педагогічного дослідження:

- **емпіричні** (педагогічне спостереження – пряме і опосередковане, повне і вибіркоче, самоспостереження; бесіда та інтерв'ю; анкетування – відкриті, закриті, напіввідкриті, полярні, анонімні та ін. анкети; педагогічний експеримент – лабораторний і природний, констатувальний і формувальний; метод вивчення шкільної документації та учнівських робіт; метод рейтингу; метод узагальнення незалежних характеристик; метод соціометрії; метод аналізу результатів діяльності учня; метод психолого-педагогічного тестування – тести досягнень, інтелекту, креативності, особистісні, проєктивні та ін.);
- **теоретичні** (аналіз; синтез; індукція; дедукція; порівняння; класифікація; узагальнення; абстрагування; конкретизація);
- **математичні** (реєстрування; ранжування; шкалування; статистичні).

Педагогіка має й свої традиційні педагогічні методи, які використовувалися на всіх етапах її історичного розвитку. Ще Платон, Квінтіліан, пізніше – Я.Коменський, досліджуючи педагогічні явища та процеси, використовували спостереження, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, аналізували документацію й учнівські твори, вели тривалі бесіди з учнями. Зараз до традиційних методів додають дослідницьку бесіду, аналіз першоджерел, педагогічний експеримент.

Тестування – метод діагностики із застосуванням стандартизованих запитань та завдань, що мають певну шкалу значень. За функціональною ознакою (призначення тестів щодо предмета дослідження) розрізняють:

- тести інтелекту – методики психологічної діагностики, призначені для виявлення розумового потенціалу індивіда;
- тести креативності – сукупність методик для вивчення та оцінювання творчих здібностей особистості (креативності);
- тести досягнень – методики, за допомогою яких визначають ступінь конкретних знань, навичок, умінь особистості;
- тести особистісні – методики психодіагностики, за допомогою яких визначають різні якості особистості та її характеристики: уподобання, цінності, ставлення, емоційні, мотиваційні та міжособистісні властивості, типові форми поведінки;

- проєктивні тести – методики, скеровані на виявлення певних психічних властивостей людини.

Логіка (етапи) педагогічного дослідження:

1. Визначення проблеми, актуальності, теми, об'єкта, предмета та завдань дослідження.
2. Ґрунтовне і всебічне вивчення наукових фактів, положень, висновків.
3. Вивчення шкільної практики.
4. Формулювання гіпотези дослідження.
5. Виконання експериментальної роботи.
6. Зіставлення експериментальних даних з масовою практикою.
7. Узагальнення результатів дослідження, формулювання наукових висновків і рекомендацій, доведення або спростування висунутої гіпотези.
8. Оформлення результатів дослідження, втілення їх у життя.

Принципи здійснення психолого-педагогічного дослідження:

- принцип всебічного вивчення особистості школяра;
- принцип систематичного, а не епізодичного вивчення особистості школяра;
- принцип урахування вікових особливостей школяра;
- принцип вивчення особистості школяра в діяльності та через діяльність;
- принцип комплексного використання методів науково-педагогічного дослідження;
- принцип добровільності;
- дослідження, що суперечать моральності й етичним нормам, заборонені.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 2

ТЕМА: ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС ЯК СИСТЕМА І ЦІЛІСНЕ ЯВИЩЕ. ЗАКОНОМІРНОСТІ І ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Мета: вміти визначити сутність і структуру педагогічного процесу. Представити Закономірності і принципи педагогічного процесу. Дати характеристику сутності кожного етапу педагогічного процесу. Змоделювати етапи педагогічного процесу на одній із тем певної дисципліни.

Теоретичні питання

1. Поняття про педагогічний процес. Специфіка, функції, рушійні сили педагогічного процесу.
2. Структура педагогічного процесу.
3. Характеристика основних етапів педагогічного процесу.
4. Закономірності і принципи педагогічного процесу.

Основні положення теми

1. **Педагогічний процес** як спеціально організована, цілеспрямована взаємодія педагогів і вихованців. Єдність цілісність педагогічного процесу. Специфіка та функції педагогічного процесу. Педагогічний процес та навчально-виховний процес. Рушійні сили педагогічного процесу. Його внутрішньою рушійною силою і головною суперечністю є суперечність між вимогами до вихованців і їх реальними можливостями щодо реалізації цих вимог.

2. Педагогічний процес як система: структура і основні компоненти (цільовий, змістовний, діяльнісний, результативний). Суб'єкт та об'єкт педагогічного процесу.

3. Характеристика основних етапів педагогічного процесу. Етапи педагогічного процесу: підготовчий, етап здійснення педагогічного процесу, етап аналізу

4. Загальні закономірності педагогічного процесу: закономірність зумовленості педагогічного процесу потребами суспільства й особистості, можливостями; закономірність розвитку особистості в педагогічному процесі; закономірність управління педагогічними процесом; закономірність стимулювання; закономірність єдності чуттєвого, логічного і практики в педагогічному процесі; закономірність єдності завдання, змісту, організаційних форм, методів і результатів виховання; закономірність динаміки педагогічного процесу; закономірність інтегрального.

Принципи педагогічного процесу: принцип цілеспрямованості педагогічного процесу, принцип зв'язку школи з життям, принцип науковості змісту виховання і навчання, принцип доступності, врахування вікових та індивідуальних особливостей, принцип систематичності і послідовності, принцип свідомості, активності, самодіяльності, творчості учнів, принцип колективного характеру виховання і навчання.

Ключові поняття теми: педагогічний процес, педагогічні закономірності, педагогічні принципи, навчально-виховний процес.

Тематична інформація

Термін процес (від лат. processus – просування) означає рух уперед, послідовну зміну станів, стадій розвитку; сукупність послідовних дій з метою досягнення якогось результату. Словосполучення «педагогічний процес» означає виховний рух, проходження, просування вперед.

Педагогічний процес – це динамічна взаємодія вихователів і вихованців, спрямована на досягнення поставленої виховної мети. Головна

ж суть педагогічного процесу – єдність навчання, виховання та розвитку на основі цілісності й спільності.

Сучасна педагогічна теорія представляє педагогічний процес як динамічну систему. Слово «система» (від гр. *systema* – ціле, що складене з частин) означає цілісність, яка являє собою єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних частин.

Основними ознаками системи є: а) наявність компонентів, які можна розглядати у відносній ізольованості, поза зв'язками з іншими процесами і явищами; б) наявність внутрішньої структури зв'язків між цими компонентами, а також їхніми підсистемами; в) наявність певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система завдяки взаємодії компонентів одержує інтегральний результат; г) наявність у структурі системоутворюючих зв'язків, які об'єднують компоненти, як блоки, частини в єдину систему, д) взаємозв'язок з іншими системами.

Серед **загальних закономірностей** педагогічного процесу найсуттєвішими є:

1. Закономірність зумовленості педагогічного процесу потребами суспільства й особистості, можливостями (матеріально-технічними, економічними та ін.) суспільства, умовами протікання процесу (моральнопсихологічними, санітарно-гігієнічними, естетичними та ін.).

2. Закономірність розвитку особистості в педагогічному процесі. Темпи і досягнутий рівень розвитку особистості залежить від спадковості, виховного і навчального середовища, залучення до навчально-виховної діяльності, засобів і способів педагогічного впливу.

3. Закономірність управління педагогічними процесом. Ефективність педагогічного впливу залежить від інтенсивності зворотних зв'язків між вихованцем і педагогом; обґрунтованості й характеру коректуючих впливів на вихованців.

4. Закономірність стимулювання. Результативність педагогічного процесу залежить від дії внутрішніх стимулів і мотивів навчально-виховної діяльності; доцільності, своєчасності й інтенсивності зовнішніх (суспільних, педагогічних, моральних, матеріальних та ін.) стимуляторів.

5. Закономірність єдності чуттєвого, логічного і практики в педагогічному процесі. Ефективність навчально-виховного процесу залежить від інтенсивності та якості чуттєвого сприймання, логічного осмислення сприйнятого, практичного застосування осмисленого.

6. Закономірність єдності зовнішньої (педагогічної) і внутрішньої (пізнавальної) діяльності. Ефективність педагогічного процесу

зумовлюється якостями педагогічної діяльності та власної навчально-пізнавальної діяльності вихованців.

7. Закономірність єдності завдання, змісту, організаційних форм, методів і результатів виховання. Правильно визначене завдання (пов'язане з суспільне зумовленою загальною метою виховання), зрозуміле і сприйняте всіма учасниками педагогічного процесу, значно впливає на вибір педагогічних засобів; аналіз результатів виховання допомагає встановити доцільність обраного варіанта організації педагогічного процесу.

8. Закономірність динаміки педагогічного процесу. Педагогічний процес як розвиваюча взаємодія між педагогами і вихованцями має поступовий, етапний характер; чим вищі проміжні досягнення, тим вагоміші кінцеві результати. Величина всіх наступних змін зумовлюється величиною попередніх.

9. Закономірність інтегрального (нерозривно зв'язаного, суцільного, єдиного) результату педагогічного процесу. Кінцевий результат педагогічного процесу є наслідком взаємозв'язків результатів усіх етапів процесу. Кожний результат етапу є наслідком взаємозв'язків усіх компонентів етапу.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 3

ТЕМА: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Окреслення перспектив і нових завдань освіти України потребують коригування усталених норм, стандартів і процесів, що є характерними для освітнього середовища в напрямку їх модернізації. У Законі «Про освіту» (2017 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Законі «Про загальну середню освіту» (2020 р.), галузевих нормативно-правових актах головними агентами змін визначаються педагоги, професійно-педагогічна діяльність яких в умовах перегляду змісту освіти з теоретичного на компетентнісний, трансформації традиційних підходів до організації освітнього процесу на інноваційні, пошуків варіативних форм і методів роботи, появи альтернативних освітніх закладів, набуває новаторського характеру.

Суспільна потреба в компетентних, ініціативних, авторитетних, усебічно освічених фахівцях, здатних до подальшого розвитку і самонавчання, духовного і професійного вдосконалення, навчання протягом життя актуалізує соціальне замовлення на підготовку педагогів нової генерації, які спроможні не лише до оволодіння сучасними інформаційними і педагогічними технологіями, але й до особистого діалогу з учнями та їх

батьками в контексті педагогіки партнерства, професійно компетентних, свідомих у ставленні до обраної професії як творчої місії. Це зумовлює необхідність розвитку навичок проєктування професійно-педагогічної діяльності, формування широкого кола ключових компетентностей учительського фаху, спрямовує на пошуки ефективних шляхів удосконалення професійно-педагогічної підготовки, на створення умов, що стимулюють фахове зростання вчителів, узгодження між професійним самовизначенням і професійним відбором до системи педагогічної освіти.

Метою національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. є:

- підвищення рівня і доступності якісної освіти для громадян України відповідно до вимог інноваційного розвитку економіки, сучасних потреб суспільства і кожного громадянина;
- забезпечення гармонійного розвитку людини як найвищої цінності суспільства.

Стратегічні напрями розвитку освіти:

- оновлення законодавчо-нормативної бази системи освіти;
- оптимізація структури системи освіти;
- модернізація змісту освіти на засадах компетентнісного підходу, переорієнтації на цілі сталого розвитку;
- забезпечення умов для збереження здоров'я дітей і молоді;
- підвищення якості освіти на інноваційній основі;
- створення системи національного виховання, розвитку та соціалізації дітей та молоді;
- забезпечення доступності та безперервності освіти;
- інформатизація освіти;
- розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті;
- удосконалення бібліотечно-інформаційного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України;
- створення національної системи моніторингу якості освіти;
- підвищення соціального статусу педагогів;
- створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти;
- інтегрування національної системи освіти у європейський і світовий освітній простір.

Зміст освіти у світлі вимог Закону «Про освіту» (2017 р.) та Концепції «Нова українська школа» (2016 р.).

Реорганізація змісту освіти в контексті сучасних освітніх реформ: українознавча спрямованість, відповідність змісту освіти сучасному рівню

науки, спрямованість на самостійне отримання, аналіз та застосування інформації, посилена увага до вивчення математики, поглиблене вивчення іноземних мов, економічних і технічних дисциплін, підвищення уваги до екологічної освіти, включення у міждисциплінарних предметів і тем зміст освіти тощо.

Державний стандарт загальної середньої освіти згідно із Законом України «Про загальну середню освіту». Навчальний план сучасної загальноосвітньої школи. Співвідношення у ньому основних компонентів змісту освіти.

Концепція «Нова українська школа» (2016 р.). Мета НУШ – виховати інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини.

Замість запам'ятовування фактів та понять учні набуватимуть компетентностей. До ключових компетентностей належать:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо),

формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання впродовж життя, що передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

Оцінювання в НУШ.

1. Формувальне оцінювання. Таке оцінювання дозволяє:

- вибудувувати індивідуальну траєкторію розвитку учнів;

- оцінити або визначити досягнення дітей на кожному з етапів освітнього процесу;
- вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню;
- мотивувати учнів до прагнення здобути максимально можливі результати;
- виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, відсутність побоювання помилитися, переконання у своїх можливостях і здібностях.

У сучасному класі оцінювання – це процес, який має здійснюватися регулярно.

2. Вербальне оцінювання Використовуючи словесне оцінювання, варто пам'ятати, що вчитель має оцінювати результат роботи, а не особистісні якості дитини, її пізнавальні процеси (увага, сприймання, пам'ять, мислення), темп роботи.

Контрольнооцінювальна діяльність.

Самооцінювання може здійснюватися на різних етапах навчальної діяльності – як на етапі планування виконання навчального завдання (вироблення критеріїв оцінки), так і по завершенню його виконання (оцінка учнем власної роботи за виробленими критеріями.)

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ №1

ТЕМА: АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ СУЧАСНОЇ ДИДАКТИКИ

Мета: вміти визначати основні завдання дидактики на сучасному етапі розвитку суспільства.

Теоретичні питання

1. Поняття про дидактику.
2. Мета і завдання, основні категорії дидактики.
3. Актуальні завдання сучасної дидактики

Основні положення теми

Дидактика як галузь педагогіки, структура, предмет, функції та основні завдання. Закони категорії дидактики, теорія пізнання, логіка, праці видатних педагогів як методологічна основа дидактики. Структура дидактики (цілі навчання, його основні завдання, зміст освіти, процес

навчання і його основні види, принципи і закономірності навчання, методи навчання, форми організації навчання, контроль і оцінка результатів навчання). Предмет дидактики.

Дві основні взаємозв'язані функції дидактики: теоретична (діагностична, прогностична) та практична або конструктивно-технологічна (нормативна, інструментальна). Основні завдання дидактики.

Історія розвитку дидактики. Основні дидактичні системи: традиційні (Я. Коменський, Й. Песталоцці, Й. Герbart та ін.) та педоцентричні (Дж. Дьюї), їх особливості. Сучасні гуманістичні системи навчання (В. Сухомлинський, М. Монтеcсорі та ін.).

Основні категорії дидактики: навчання (навчальний процес і процес навчання), освіта, викладання, учіння, знання, уміння, навички, закономірності, принципи, форми, методи, засоби навчання та ін. Взаємозв'язок категорій дидактики.

Освіта як багатоаспектне поняття (цінність; система; процес; результат). Види освіти та рівні освіти (або освітні рівні згідно Закону України «Про освіту»).

Основні тенденції розвитку сучасної освіти. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. Пріоритетні напрями реформування освіти в Україні.

Ключові поняття теми: дидактика, викладання, основні категорії дидактики (викладання, учіння, навчання, освіта, знання, уміння, навички, мета, зміст, організація, види, форми, методи, засоби, результати/продукти навчання та ін.), загальна освіта, політехнічна освіта, професійна освіта.

Тематична інформація

Дидактика як загальна теорія освіти і навчання розглядає загальні положення й закономірності, що стосуються вивчення всіх предметів. Часткові методики, використовуючи висновки та рекомендації дидактики, обґрунтовують організацію навчання з окремих навчальних предметів, тобто розкривають специфіку їх викладання.

У структурі дидактичної теорії можна виділити такі компоненти: процес навчання і його основні види, зміст освіти, цілі і завдання освіти, принципи і закономірності навчання, методи навчання, форми організації навчання, контроль і оцінку результатів навчання.

Об'єктом дидактики є навчання як особливий вид діяльності, спрямований на передачу підростаючим поколінням соціального досвіду, його засвоєння, творче відтворення.

Предметом дидактики є зв'язок викладання (діяльності вчителя) і учіння (пізнавальної діяльності учня), їх взаємодія.

Основні функції дидактики:

- *теоретична* (головним чином, діагностична, прогностична) – обґрунтування, систематизація й узагальнення педагогічного досвіду, закономірностей і механізмів розвитку особистості в процесі навчання;
- *практична* (нормативна, інструментальна) – передбачає розробку проекту педагогічної діяльності, змісту, методів, форм навчання відповідно до поставлених дидактичних цілей.

Актуальні завдання дидактики:

1. Визначення педагогічних основ змісту освіти:

- оптимальне поєднання гуманітарної та природничо-математичної складових освіти, теоретичних і практичних компонентів, класичної спадщини та сучасних досягнень наукової думки, органічний зв'язок з національною історією, культурою, традиціями;
- відбір і структуроутворення навчального матеріалу на засадах диференціації;
- створення інтегрованих курсів, пошук інших підходів до структуроутворення знань як засобу цілісного розуміння та пізнання світу;
- вироблення єдиних державних стандартів освіти.

2. Дослідження закономірностей і принципів навчання, а також шляхів підвищення розвивального та виховного впливу на учнів.

3. Вивчення закономірностей навчально-пізнавальної діяльності учнів та шляхів її активізації у процесі навчання.

4. Розробка системи загальнопедагогічних методів навчання і умов їх найефективнішого застосування; нових педагогічних, інформаційних технологій.

5. Визначення й удосконалення організаційних форм навчальної роботи в освітньо-виховних закладах та ін.

Термін «дидактика» до наукового обігу увів *Вольфганг Ратхе* (1571-1635), назвавши свій курс лекцій «Короткий звіт з дидактики, або мистецтво навчання Ратихія». У цьому ж значенні вжив дане поняття Я.А.Коменський у праці «Велика дидактика», у якій теоретично обґрунтував класно-урочну форму навчання, сформулював «золоте правило дидактики», розкрив суть принципу природовідповідності в навчанні, встановив межі навчального року і канікул.

Основні дидактичні системи:

- *традиційна* (концепції Я. А. Коменського, Й. Г. Песталоцці, Й. Ф. Гербарта) – навчання трактується насамперед з позиції вчителя. Ефективність навчання залежить в основному від методів і прийомів діяльності вчителя, у зв'язку з цим основна увага приділяється пошукові й обґрунтуванню ефективних методів викладання;
- *педоцентрична* (Дж. Дьюї) – навчання доцільно будувати на основі потреб, інтересів та здібностей дітей, зосереджується увага не на методах діяльності вчителя, а на психологічних закономірностях розвитку дитини у навчанні;
- *сучасна (гуманістична)* – розглядає навчання як єдність викладання і учіння, намагається синтезувати позитивні сторони обох дидактичних систем.

Основні категорії дидактики (викладання, учіння, навчання, освіта, самоосвіта, знання, уміння, навички, мета, зміст, закономірності та принципи, організація, види, методи, прийоми, засоби, форми навчання).

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ №2

ТЕМА: ЗМІСТ ОСВІТИ ЯК ФУНДАМЕНТ БАЗОВОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Мета: використовуючи нормативні джерела, вміти визначити зміст освіти з конкретної дисципліни. Визначити основні компоненти змісту освіти, дати їм характеристику.

Теоретичні питання

1. Зміст освіти. Основні концепції змісту освіти в історії розвитку школи.
2. Критерії вибору змісту сучасної шкільної освіти.
3. Основні компоненти змісту освіти.
4. Державний стандарт загальної середньої освіти.
5. Джерела формування змісту освіти.

Основні положення теми

Поняття змісту освіти. Основні компоненти змісту освіти (оцінний, діяльнісний, творчий, інформаційний). Чинники (об'єктивні та суб'єктивні), що визначають формування змісту освіти.

Теорії змісту освіти. Теорія формальної освіти (дидактичний формалізм, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Песталоцці, Й.-Ф. Гербарт, І. Кант та ін.). Теорія матеріальної освіти (енциклопедизм, дидактичний матеріалізм;

засновник англ. філософ Герберт Спенсер). Дидактичний утилітаризм (прагматизм, Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнер, Ч. Купісевич, В. Оконь, Ф. Янушкевич та ін.).

Наукові вимоги до формування змісту освіти. Спрямованість змісту освіти на досягнення основної мети виховання – формування гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості громадянина України. Культура у найширшому її розумінні як єдине джерело змісту освіти. Методологічна основа визначення змісту освіти – загальнолюдські, духовні і національні цінності, сконцентрованість на актуальних і перспективних інтересах дитини.

Загальні принципи (вимоги) щодо формування змісту шкільної освіти (відповідність змісту освіти вимогам розвитку суспільства, науки, культури і особистості; гуманістична спрямованість змісту; науковість; полікультурність; світський характер освіти; інтегративність; єдність змістової і процесуальної сторін навчання; відповідність основних компонентів загальної освіти структурі базової культури особистості; послідовність; відповідність віковим можливостям і рівню підготовки учнів; доступність; підтримка світового стандарту в змісті освіти тощо).

Реалізація змісту освіти в сучасній школі. Державні стандарти освіти. Державні нормативні документи, що відображають зміст освіти. Базовий навчальний план середньої школи. Освітні стандарти галузей знань (навчальних предметів). Державні вимоги до рівня засвоєння змісту середньої освіти за ступенями навчання (початкова, основна і старша школа). Типовий та робочий навчальний план. Інваріантна та варіативна складова змісту загальної середньої освіти. Навчальна програма. Підручник. Функції та структура підручника. Навчальний посібник.

Ключові поняття теми: зміст освіти, базовий навчальний план середньої школи, державний стандарт освіти, державний компонент, шкільний компонент, навчальна програма, підручник, навчальний посібник, навчальний предмет, внутріпредметні зв'язки, міжпредметні зв'язки.

Тематична інформація

Зміст освіти – це система наукових знань, умінь, навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування їх світогляду, моралі та поведінки, підготовку до суспільного життя, праці.

Методологічною основою теорії змісту освіти є діалектика, теорія пізнання (гносеологія), теорія всебічного розвитку особистості, принцип єдності теорії та практики. На сучасному етапі основою для формування змісту освіти є Програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національна

доктрина розвитку освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, у яких сформульовано основні цілі, завдання і принципи розвитку змісту освіти.

Основні компоненти змісту освіти (за І. Я. Лернером):

- 1) досвід пізнавальної діяльності, що відображений у знаннях про природу, суспільство, мислення, способи діяльності;
- 2) досвід умінь і навичок (практичний досвід);
- 3) досвід творчої пошукової діяльності;
- 4) досвід ціннісних ставлень особистості до світу.

Чинники, що визначають формування змісту освіти:

- система потреб (соціальних і особистісних);
- соціальні та наукові досягнення;
- пізнавальні можливості учнів;
- державна стратегія розвитку загальної середньої освіти;
- методологічні позиції вчених.

Теорії визначення змісту освіти:

- *теорія формальної освіти* (Дж. Локк, Й. Песталоцці, Е. Кант, Й. Герbart) – навчання як засіб розвитку здібностей і пізнавальних інтересів учнів, їх уваги, пам'яті;
- *теорія матеріальної освіти* (Я. Коменський, Г. Спенсер та ін.) – основною метою освіти вважали забезпечення якомога більшого обсягу знань учнів з різних галузей науки, тобто енциклопедичність їх підготовки. Основним критерієм визначення змісту освіти є практична значущість знань, а не їхній розвивальний вплив, і тому потрібно озброювати учнів переважно природничонауковими знаннями;
- *дидактичний утилітаризм* (Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнер та ін.) виходить із пріоритету індивідуальної та суспільної свідомості. Учень повинен займатися тими видами діяльності, які дозволили цивілізації вийти на сучасний рівень, тому увагу слід сконцентрувати на заняттях конструктивного характеру, тобто навчити їх виконувати необхідну в повсякденному житті діяльність;
- *проектна система навчання* (Дж. Дьюї, У. Кілпатрік) – діти, керуючись своїми інтересами, разом з учителем проектували вирішення будь-якого завдання, включалися в практичну діяльність, протягом якої оволодівали певними відомостями з мови, математики та ін. предметів;
- *проблемно-комплексна теорія* (Б. Суходольський) – вивчення предметів здійснюється не окремо, а комплексно. В основі їх вивчення

знаходяться проблеми, вирішення яких потребує активної пізнавальної діяльності та використання знань з різних галузей;

- *теорія структуралізму* (К. Сосніцький) – основна мета полягає в ретельному аналізі знань, що становлять зміст навчального предмета, а також зв'язків, що існують між ними.

Наукові вимоги до формування змісту освіти:

- 1) відповідність змісту освіти соціальному замовленню суспільства;
- 2) гуманістична спрямованість змісту загальної середньої освіти;
- 3) науковість змісту освіти;
- 4) полікультурність змісту освіти;
- 5) світський характер освіти;
- 6) інтегративність змісту;
- 7) єдність змістової та процесуальної сторін навчання;
- 8) відповідність основних компонентів загальної освіти структурі базової культури особистості;
- 9) послідовність змісту освіти;
- 10) відповідність віковим можливостям і рівню підготовки учнів;
- 11) доступність змісту;
- 12) підтримка світового стандарту в змісті освіти.

Однією з сучасних тенденцій розвитку змісту освіти є його стандартизація. Вона спричинена необхідністю створення в країні єдиного освітнього простору, чим забезпечуватиметься єдиний рівень загальної освіти, яку одержує підрастаюче покоління у різних типах освітніх закладів. Під стандартом освіти розуміють систему основних показників, що є складовими державної норми освіченості. Сьогодні національні освітні стандарти уніфікуються відповідно до європейських та світових.

Державний стандарт загальної середньої освіти, згідно з Законом України «Про загальну середню освіту» (1999), містить:

1. Базовий навчальний план середньої школи. Він дає цілісне уявлення про змістове наповнення і співвідношення основних галузей знань за роками навчання в середній школі, мінімальну тривалість вивчення конкретної освітньої галузі знань або навчального предмета, тижневе навантаження учнів на різних ступенях навчання та його структуру (державний компонент як інваріантна частина базового плану і регіональний та шкільний компонент як варіативна його частина; додаткові години на освітні галузі, індивідуальні та групові заняття; курси за вибором і факультативні заняття тощо).

2. Освітні стандарти галузей знань (навчальних предметів). Це змістова конкретизація цілей загальноосвітньої підготовки учня середньої школи в навчальних програмах з предметів, що входять до інваріантної частини базового навчального плану, а також система вимог, що визначає обов'язковий для кожного учня рівень засвоєння змісту освітньої галузі чи предмета.

3. Державні вимоги до рівня засвоєння змісту середньої освіти за ступеннями навчання (початкова, основна і старша школа).

Типовий навчальний план – це затверджений документ, що визначає набір навчальних предметів, які вивчають у закладі освіти, їх розподіл, тижневу й річну кількість годин, відведених на кожний навчальний предмет, структуру навчального року (тривалість навчального року, канікулів).

Типовим навчальним планом керується адміністрація школи, складаючи розклад уроків, який має тижневу послідовність у розподілі педагогічного навантаження між учителями-предметниками. Типові навчальні плани не завжди підходять для нових навчальних закладів (гімназій, ліцеїв тощо), які розробляють свої власні документи – робочі навчальні плани.

Навчальний план містить два компоненти. Державний компонент (інваріативна частина, незмінна) визначає перелік навчальних дисциплін, які є обов'язковими для вивчення в усіх школах. Шкільний компонент (варіативна або змінна частина) має рекомендаційний характер і передбачає перелік навчальних дисциплін, які можуть бути введені до робочого навчального плану за рішенням педагогічної ради школи.

Навчальна програма – це затверджений документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного навчального предмета, умінь і навичок, які необхідно засвоїти, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання.

Підручник – книга, яка містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни, викладені згідно з цілями навчання, визначеними програмою і вимогами дидактики.

Функції підручника: освітня, розвивальна, виховна, управлінська та дослідницька. Структура: тексти та позатекстові компоненти (ілюстративний матеріал, апарат орієнтування – вступ, зміст, бібліографія, апарат організації засвоєння – запитання і завдання, інструктивні матеріали тощо).

Навчальний посібник – книга, матеріал якої розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші та довідкові відомості.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ №3

ТЕМА: МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ НАВЧАННЯ

Мета: сформувати знання про методи, прийоми та засоби навчання. Представити класифікацію методів навчання, дати характеристику кожної групи методів. Дати характеристику методів навчання і їх класифікацію. Визначити чинники, які забезпечують оптимальний вибір методів і засобів навчання.

Теоретичні питання

1. Поняття про методи, прийоми та засоби навчання.
2. Класифікація методів навчання. Характеристика основних груп методів навчання.
3. Дидактичні ігри та їх роль у навчальному процесі.
4. Оптимальний вибір методів і засобів навчання.

Основні положення теми

Загальне поняття про методи і прийоми навчання. Метод як багатомірне явище. Різноманітність методів навчання, їх класифікації.

Традиційна класифікація методів за джерелами знань (слово, наочність, практика).

Класифікація методів навчання за призначенням: набуття знань; формування умінь і навичок; застосування знань; творчої діяльності; закріплення; перевірки знань, умінь, навичок (М. А. Данилов, Б. П. Єсіпов).

Класифікація методів навчання за дидактичними цілями: методи, що сприяють первинному засвоєнню навчального матеріалу; методи, що сприяють закріпленню і удосконаленню набутих знань, сформованих умінь і навичок (Г. І. Щукіна, І. Т. Огородников та ін.).

Класифікація методів навчання за типом (характером) пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні (інформаційно-рецептивні); репродуктивні; проблемні; частково-пошукові (евристичні); дослідницькі (І. Я. Лернер, М. М. Скаткін). Характеристика методів даної класифікації.

Класифікація методів навчання за структурними компонентами пізнавальної діяльності. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності (Ю. К. Бабанський). Сутність методів навчання.

Визначення творчих методів у педагогіці. Дослідницькі, творчо-монологічні, творчо-діалогічні, інтерактивні, ігрові методи навчання.

Діалогічні методи навчання – основа творчої взаємодії вчителя і учнів. Дискусія, полеміка, евристична бесіда, методика CASE в навчально-пізнавальній діяльності. Структура й вимоги функціонування цих методів.

Засоби навчання. Підручник. Застосування технічних засобів у навчальному процесі. Шляхи підвищення ефективності засобів навчання.

Шляхи подолання формалізму у застосуванні методів і засобів навчання. Оптимальний вибір методів і засобів навчання. Педагогічна техніка (виразність мови, володіння голосом, жестами, мімікою тощо) та її роль у підвищенні ефективності методів навчання.

Ключові поняття теми: метод, прийом, засіб навчання, розповідь, лекція, інструктаж, бесіда, наочність, ілюстрація, демонстрація, спостереження, вправа, запитання, задача, лабораторна та практична робота, пояснення, індукція, дедукція, диспут, дискусія, перевірка, оцінювання, опитування, іспит.

Тематична інформація

Метод навчання – упорядкований спосіб взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямований на розв'язання навчально-виховних завдань. У структурі методів виділяють прийоми. Кожен метод навчання складається з множини дидактичних прийомів, органічно поєднаних між собою в певну систему. Прийом сприяє досягненню проміжкової (допоміжної) мети конкретного методу. Метод є способом діяльності, що охоплює весь її шлях.

Прийом – це окремий крок, разова дія в реалізації методу. Поняття «метод навчання» органічно включає в себе:

- навчальну роботу педагога (викладання);
- навчально-пізнавальну діяльність учнів (учіння);
- специфіку їхньої діяльності щодо досягнення цілей навчання.

Методика навчального предмета – це галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності вивчення певного навчального предмета.

Функції методу: навчальна, виховна, розвивальна, мотиваційна, організаційна, контрольна.

Метод навчання має дві складові частини: об'єктивну і суб'єктивну:

- *об'єктивна частина* методу обумовлена тими постійними положеннями, які обов'язково присутні в будь-якому методі, незалежно від того, який учитель його використовує (вимоги законів і закономірностей, принципів і правил, а також ціль, завдання, зміст, форми навчальної діяльності);

- *суб'єктивна частина* методу обумовлена особистістю педагога, його творчістю, майстерністю; особливостями учнів, конкретними умовами. Засоби навчання – це предметна підтримка навчального процесу. До них належать підручники, посібники, комп'ютери, навчальні контролюючі машини, відповідні спортивні знаряддя, завдяки яким учні одержують знання й удосконалюють навички.

Функції засобів навчання:

- джерело знань (замінюють учителя – магнітофон, кінофільм, комп'ютер тощо);
- унаочнення (картина, слайд, карта, таблиця тощо);
- об'єкт вивчення (прилади, хімічні речовини, предмети природи);
- «посередник» між учнем/студентом і природою чи виробництвом (гербарій, колекція, модель тощо);
- об'єкт формування умінь та навичок (прилади, інструменти, вправи, задачі тощо).

Основні види засобів наочності:

- *предметні* (речовини, прилади);
- *зображувальні* (підручники, слайд, картина, відео, технічні ЗН тощо);
- *умовні* чи *символічні* (графіки, діаграми, географічні карти, дошка тощо).

Класифікація методів навчання – це упорядкована за певною ознакою їх система.

Методологія цілісного підходу до взаємопов'язаної діяльності вчителя і учнів у навчанні передбачає виокремлення методів навчання у великі групи:

- методи організації і самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності;
- методи стимулювання і мотивації учіння;
- методи контролю і самоконтролю у навчанні;
- бінарні методи навчання.

Вимоги до словесних методів навчання

1. Слово не лише джерело знань, а й засіб спілкування.
2. Про володіння технікою мови: дедукцією, інтонацією, паузами, темпом та ін.
3. Мова має бути лаконічною.
4. «Будь-який метод поганий, якщо привчає учня до пасивності».
5. Духовне багатство вчителя можна відчути тільки через його мову.
6. Мова має бути емоційною, доказовою, образною, виразною.

7. Культура педагогічного спілкування визначається культурою мовлення.
8. «Поганий учитель повідомляє істину, хороший – вчить її знаходити».

Учитель має завжди пам'ятати:

«Говорити самому набагато легше, ніж змусити говорити іншого»
(А.Дістервег)

«Учень протягом навчального року на уроках говорить в середньому 30 хвилин!» (В.Шаталов).

Вимоги до наочних методів навчання – сприяння розвитку абстрактного мислення:

1. Відповідність темі і змісту уроку.
2. Демонстрування наочності не раніше за виникнення потреби.
3. Уникнення побічних і яскравіших подразників.
4. Урахування вікових особливостей учнів.
5. Пропорційне навантаження наочною навчальною процесу.
6. Відповідність слів учителя змісту наочності.

Проблемний виклад знань

1. Визначення проблеми.
2. Висунення гіпотези.
3. Пошук, розв'язання гіпотези, перегляд альтернатив та їх фільтрація, прийняття або відкидання їх стосовно гіпотези.
4. Мотивація рішення, перевірка гіпотези.
5. Висновок.
6. Перевірка правильності розв'язання на практиці.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ №4-5 **ТЕМА: ВИДИ І ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ**

Мета: формувати вміння визначити специфічні особливості різних видів навчання. Уміти вибрати відповідну форму організації навчання в залежності від педагогічної ситуації.

Теоретичні питання

1. Поняття про види навчання як систему поглядів на його специфіку і здійснення. Дидактичні системи навчання.
2. Характеристика основних видів навчання.
3. Поняття про форми навчання і форми організації навчання. Становлення форм організації навчання.
4. Характеристика класно-урочного навчання.
5. Позаурочні форми організації навчання

Основні положення теми

Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з історії розвитку навчання: індивідуальна, індивідуально-групова, класно-урочна, белл-ланкастерська, план Трампа, мангеймська, Дальтон-план, бригадно-лабораторна тощо.

Розвиток класно-урочної форми організації навчання. Урок – основна форма організації навчального процесу. Типи уроків їх структур. Гнучкість і рухомість структури уроку. Зв'язок уроку з іншими додатковими формами навчання (домашньою роботою, факультативними заняттями, предметними гуртками тощо).

Нестандартний урок: особливості організації діяльності учителя і учнів у даній формі організації навчання. Типи нестандартних уроків: уроки змістовної спрямованості (уроки-семінари, уроки-конференції, уроки-лекції), уроки на інтегративній основі (уроки-комплекси, уроки-панорами), міжпредметні, уроки-змагання (уроки-КВВ, уроки-конкурси тощо), уроки суспільного огляду знань (уроки-творчі звіти, уроки-заліки, уроки-консиліуми тощо), уроки комунікативної спрямованості (уроки-діалоги, уроки-диспути, уроки-парадокси тощо), уроки театралізовані, уроки-подорожування, уроки-дослідження, уроки з різновіковим складом учнів, уроки-ділові, рольові ігри інші.

Сучасні вимоги до уроку. Шляхи підвищення якості уроку. Підготовка учителя до уроку: попередня, безпосередня. Їх зміст.

Лекція, семінарське заняття, диспут, навчально-практичне заняття, навчальна екскурсія, дидактична гра як форми навчальних занять у сучасній школі. Види, призначення, методика проведення, педагогічні вимоги до цих форм роботи.

Домашня навчальна робота: завдання, зміст, організація. Нормативи максимальних навантажень школярів та їх урахування у плануванні домашньої навчальної роботи. Особистісно зорієнтований підхід до організації домашньої роботи школярів.

Організація факультативних занять та гуртків: завдання, зміст, методи пізнавальної діяльності.

Залучення учнів до роботи з книгою та іншими джерелами знань. Самоосвіта учнів. Мотиви і зміст самоосвіти, її організація (автономно, паралельно з навчальною роботою). Шляхи зближення навчальної та самоосвітньої діяльності школярів.

Ключові поняття теми: форма навчання, форма організації навчання, індивідуальна форма навчання, групова форма навчання, белл-

ланкастерська форма навчання, дальтон-план, бригадно-лабораторна форма навчання, позаурочні форми навчання, домашня навчальна робота, тип навчання, догматичний тип навчання, пояснювально-ілюстративний тип навчання, проблемне навчання, модульне навчання.

Тематична інформація

Форми організації навчання – зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя й учнів, що здійснюється в установленому порядку і певному режимі.

Форми організації навчання **класифікують за критеріями:**

- *за кількістю учнів* – індивідуальні, мікрогрупові, групові, колективні, масові;
- *за місцем навчання* – шкільні, позашкільні;
- *за часом навчання* – урочні, позаурочні;
- *за дидактичною метою* – форми теоретичного, практичного і комбінованого навчання;
- *за тривалістю навчання* – класичний урок (45 хв.), спарені заняття (90 хв.), уроки «без дзвінків».

Характерні ознаки уроку:

- дидактична мета;
- певний обсяг навчального матеріалу;
- постійний склад однакових за віком дітей;
- керівництво з боку вчителя діяльністю учнів з урахуванням їх індивідуальних особливостей і можливостей;
- послідовність різних видів діяльності вчителя і учнів залежно від типу уроку;
- оволодіння всіма учнями знаннями, уміннями, навичками, які повинні бути засвоєні за регламентований час (35-45 хв.);
- чітке визначення часу і місця уроку за розкладом.

Основні вимоги до особистісно орієнтованого уроку – реалізувати триєдину мету – навчальну, розвивальну, виховну.

Дидактичні вимоги до уроку:

- раціональне використання кожної хвилини уроку;
- використання активних методів навчання, раціональна єдність словесних, наочних і практичних методів навчання;
- зв'язок з раніше вивченим, досвідом, набутиим учнем;
- формування вмінь учнів самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці;

- індивідуалізація, диференціація та інтенсифікація навчального процесу;
- організоване завершення уроку.

Психологічні вимоги до уроку:

- формування і розвиток в учнів позитивних мотивів навчальнопізнавальної діяльності, творчої ініціативи й активності;
- вивчення й урахування рівня розвитку та психічних властивостей учнів, проектування «зони найближчого розвитку»;
- врахування психологічних особливостей кожного учня;
- нормальний психічний стан і стійкий настрій вчителя і учнів;
- розумна витривалість і доброзичливість учителя до учнів;
- педагогічна етика і психологічний такт.

Санітарно-гігієнічні вимоги до уроку:

- температурний режим;
- норми освітлення;
- провітрювання;
- відповідність нормативам шкільних меблів;
- чергування видів навчальної роботи і різноманітність методів навчання.

Одна з найпоширеніших у педагогічній теорії та практиці класифікація уроків за провідною дидактичною метою занять (за В. Онищуком):

- *засвоєння нових знань;*
- *формування умінь і навичок;*
- *застосування знань, умінь та навичок;*
- *узагальнення та систематизації знань, умінь і навичок;*
- *контролю та корекції знань, умінь і навичок;*
- *комбінований урок.*

Структура уроку – внутрішня будова, послідовність його етапів.

Макроструктура – послідовність етапів будь-якого типу уроку.

Мікроструктура – внутрішня будова кожного етапу уроку (методи, прийоми, засоби навчання).

Кожний тип уроку відповідно до основної дидактичної мети має свою макроструктуру, яка, залежно від змісту навчального матеріалу, підготовленості учнів, особливостей обладнання, може частково змінюватись. Основні етапи підготовки вчителя до проведення уроку:

1. *Робота з навчальною програмою, яка є основним навчально-методичним документом учителя (прочитати пояснювальну записку до*

програми, визначити місце даного уроку в системі уроків теми, вимоги до знань і умінь учнів даного класу, можливий тип уроку за дидактичною метою).

2. *Визначення мети та основних завдань* (дидактичних, розвивальних, виховних). Мета уроку визначається на один урок, а деколи і на кілька пов'язаних одною темою уроків.

3. *Визначення змісту та обсягу навчального матеріалу* уроку згідно з поставленою метою означає відповісти на питання «Що вчити на даному уроці?». Необхідно добре вивчити тему уроку з підручника й опрацювати інші джерела інформації: енциклопедії, довідники, монографії, науково-популярну літературу, періодичні видання. Визначити зміст навчального матеріалу, що потребує реалізації міжпредметних зв'язків чи життєвого досвіду учнів.

4. *Вибір методів та форм навчання* («Як вчити на даному уроці?»). Залежно від поставленої мети, визначеного змісту навчання та деяких інших чинників (рівень кваліфікації, контингент учнів класу, час на вивчення даної теми, можливості кабінету та ін.) необхідно провести вибір методів та прийомів навчання, форм взаємодії з класом на всіх етапах уроку відповідно до типу уроку, провести розподіл часу на кожен етап уроку. Необхідно ретельно ознайомитись з методичною літературою, де висвітлені шляхи вивчення теми.

5. *Добір засобів навчання* для даного уроку (технічні засоби, роздатковий матеріал, завдання для самостійних чи контрольних робіт, посібники тощо).

6. *Підготовка плану-конспекту* уроку, що містить такі основні структурні елементи:

- *Тема уроку, дата, клас.*
- *Мета: дидактична, розвивальна, виховна.*
- *Тип уроку.*
- *Засоби наочності.*
- *План уроку і його структура* (ця частина не обов'язкова, позаяк у ході уроку зазначений план і структура відтворюються).
- *Хід уроку.* Дана частина конспекту, а вона є основною, планується залежно від обраного типу уроку. Обов'язково необхідно зазначити: тривалість кожного етапу уроку; основні питання нової теми і висновки з них; домашнє завдання з необхідним коментарем-поясненням чи посиланням на способи виконання аналогічних завдань, врахування нахилів та індивідуальних здібностей учнів тощо.

- *Література.* Вказати весь перелік літератури (навчальна, методична, дидактична, наукова та ін.), яка була використана у процесі підготовки до уроку та його проведенні.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 6

ТЕМА: ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета: сформувати вміння здійснювати педагогічну діагностику навчальних досягнень учнів на різних рівнях, використовуючи різні види і методи контролю знань, умінь і навичок. Визначити критерії оцінювання у контексті 12-бальної системи.

Теоретичні питання

1. Поняття про педагогічну діагностику і її складові.
2. Поняття про контроль та облік знань, умінь і навичок учнів та його роль у навчальному процесі.
3. Види контролю знань, умінь і навичок учнів.
4. Методи перевірки і контролю знань, умінь і навичок учнів.
5. Оцінка знань, умінь і навичок учнів. Критерії оцінювання у контексті 12-бальної системи.

Основні положення теми

Діагностування як сукупність контролю, перевірки, оцінювання знань, умінь, навичок, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, прогнозування подальшого розвитку учнів, вдосконалення навчального процесу.

Контроль і його роль в управлінні навчальною діяльністю учнів. Функції контролю: контролююча, навчальна, виховна, розвиваюча, орієнтуюча, діагностична тощо. Види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий. Їх завдання та особливості здійснення.

Організація контролю: час проведення контролю, частота і послідовність, характер і форми (індивідуальна, групова, фронтальна).

Методи контролю і перевірки знань, умінь, навичок школярів: методи усного та письмового контролю, графічного, практичного, програмованого контролю. Тестування, вимоги до його проведення.

Правила обліку успішності: систематичність, поглибленість, всебічність, індивідуальний підхід, гласність, об'єктивність тощо.

Оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі ЗСО.

Специфіка діагностування результатів навчальної діяльності учнів у різних типах шкіл, системі диференційованого навчання.

Контроль, оцінювання і облік результатів навчально-пізнавальної діяльності у досвіді роботи педагогів-новаторів, та передовому досвіді учителів (з предметів спеціалізації студентів).

Ключові поняття теми: діагностика, контроль, перевірка, оцінювання, облік, оцінка, тестування, компетенції, компетентність.

Тематична інформація

Діагностика – це з'ясування умов і обставин, у яких буде здійснюватися процес навчання; отримання чіткого уявлення про причини, які сприяють чи перешкоджають досягненню передбачуваних результатів. Діагностика включає контроль, перевірку і оцінку знань, умінь, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій, прогнозування подальшого розвитку результатів навчальної діяльності.

Контроль – це виявлення, вимірювання й оцінка результатів навчально-пізнавальної діяльності. Процедура виявлення і вимірювання азивають перевіркою, яка є складовим компонентом контролю.

Сутність контролю в навчальному процесі

Параметр	Зміст параметру
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> • виявлення обсягу і глибини знань; • виявлення труднощів і помилок; • отримання інформації про самостійну роботу учнів; • виявлення готовності учнів до сприйняття нового матеріалу; • перевірка ефективності методів і форм навчання.
Види	попередній, поточний, тематичний, періодичний, підсумковий
Функції	освітня, діагностична, виховна, розвивальна, стимулювальна, управлінська
Педагогічні вимоги (принципи)	індивідуальний характер, систематичність контролю, різноманітність форм, всебічність, об'єктивність, диференційований підхід, гласність, єдність вимог, доброзичливість
Методи	спостереження, усні, письмові, графічні, практичні, програмовані
Форми	індивідуальна, фронтальна, групова, залік, іспит

Чотири рівні навчальних досягнень учнів:

I рівень – початковий. Відповідь учня при відтворенні навчального матеріалу – елементарна, фрагментарна – зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення;

II рівень – середній. Учень відтворює основний навчальний матеріал, здатний розв'язувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності;

III рівень – достатній. Учень знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), уміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь учня повна, правильна, логічна, обґрунтована, хоча їй бракує власних суджень. Він здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності;

IV рівень – високий. Знання учня глибокі, міцні, узагальнені, системні; він уміє застосовувати їх творчо, його навчальна діяльність має дослідницький характер, позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти й відстоювати особисту позицію.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ №7

ТЕМА: ПОЕТАПНЕ СТВОРЕННЯ ГРУПОВОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЄКТУ

Мета: підготувати результати проєктної діяльності і публічно презентувати їх.

Теоретичні питання

1. Сутнісна характеристика групового освітнього проєкту.
2. Етапи створення групового освітнього проєкту.
3. Критерії оцінювання групових освітніх проєктів.
4. Тематика освітніх проєктів.

Завдання для самостійної роботи

I. Завдання для самоконтролю основних теоретичних положень та подальшого опрацювання теми.

1. Охарактеризуйте ознаки освітнього проєкту.
2. Назвіть і охарактеризуйте види освітніх проєктів.
3. Заповніть таблицю «Етапи проєктної діяльності»:

№	Назва етапу	Специфіка проєктної діяльності
1.	Організаційний етап	
2.	Дослідницький етап	
3.	Етап практичної реалізації результатів проєкту	
4.	Презентаційний етап	

4. За якими критеріями відбувається оцінювання освітніх проєктів?
5. Охарактеризуйте види індивідуальних освітніх проєктів за домінуючим методом проєктної діяльності у вигляді таблиці:

Види індивідуальних освітніх проєктів	Специфіка освітніх проєктів

6. Розкрийте специфіку індивідуальної проєктної діяльності на кожному її етапі.
7. Охарактеризуйте критерії оцінювання індивідуального освітнього проєкту у вигляді таблиці:

№	Критерії оцінювання	Сутнісні характеристики
1.	Актуальність теми проєкту, практична та теоретична значущість	
2.	Сутність реалізації поставленої проблеми	
3.	Якість виконання етапів проєкту	
4.	Повнота розробок, завершеність проєкту	
5.	Самостійність, оригінальність, рівень творчості	
6.	Аргументованість рішень і висновків	
7.	Оформлення проєкту	
8.	Захист проєкту	

8. Охарактеризуйте результати індивідуальної освітньої проєктної діяльності.
9. Які типи індивідуальних освітніх проєктів є найбільш цікавими для вас? Поясніть свою точку зору.
10. Запропонуйте власні варіанти форм презентації творчих проєктів.
11. Охарактеризуйте оптимальні способи досягнення мети проєкту. Сформулюйте умови ефективності індивідуальної освітньої проєктної діяльності.

Орієнтовна проблематика освітніх групових проєктів

Перший семестр

- Модернізація оцінювання навчальних досягнень учнів;
- Організація гурткової діяльності школярів;
- Позаурочні форми організації навчання;
- Виховні можливості уроку української мови (зарубіжної літератури);
- Навчання без напруження;
- Профільна диференціація та шляхи її реалізації в сучасній українській школі;
- Рольові ігри як засіб формування культури праці;
- Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в навчанні;
- Реалізація національного компонента змісту освіти в шкільній практиці;
- Реалізація міжпредметних зв'язків у навчанні;
- Формування пізнавальних інтересів учнів;
- Розвиток здібностей школярів у навчанні і позакласній роботі;
- Фізіологічні аспекти диференційованого навчання;
- Навчальне навантаження, працездатність і здоров'я школярів;
- Особливості нетрадиційних уроків (на прикладі предмета спеціалізації);
- Інтерактивні методи навчання (на прикладі предмета спеціалізації);
- Педагогічна сутність гуманізації навчання;
- Розвиток особистісно-розвивального навчання;
- Співпраця педагога та учнів як умова ефективності навчання;
- Організація навчання обдарованих дітей;
- Модульне навчання у сучасній українській школі: за і проти;
- Нетрадиційні методи навчання та їх класифікація (діалогічні методи, дидактичні ігри тощо);
- Роль проблемного навчання в засвоєні знань у вибраній вами дисципліні;
- Концепція «Нова українська школа»: напрями реформування змісту вітчизняної освіти;
- Ключові компоненти компетентнісного навчання в концепції «Нова українська школа»;
- Інноваційні методи навчання в сучасній українській школі;
- Інноваційні технології навчання в сучасній українській школі;
- Українська школа третього тисячоліття (Ваша власна концепція).

РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

САМОСТІЙНА РОБОТА №1

ТЕМА: ВИХОВАННЯ В ЦІЛІСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ. ЗМІСТ ВИХОВАННЯ

Мета: вміти визначити пріоритетні напрямки виховання сучасної молоді. Дати характеристику закономірностям і принципам виховання, продемонструвати їх взаємозв'язок.

Теоретичні питання

1. Поняття мети виховання. Умови і чинники визначення цілей виховання.
2. Зародження та розвиток ідеї про всебічний, гармонійний розвиток особистості. Цілі виховання у зарубіжній педагогіці.
3. Національне виховання: суть, ідеал, мета, основні завдання.
4. Поняття про зміст виховання та підходи до його відбору.
5. Основні напрями змісту виховання.

Основні положення теми

Поняття мети виховання. Цілеспрямованість як найважливіша характеристика виховання; особистість людини як об'єкт виховання. Мета виховання як сукупність властивостей особистості, до виховання яких прагне суспільство. Особливості мети виховання (визначальна характеристика виховної системи, об'єктивний характер, узагальнено виражає ідеал людини, визначає загальну цілеспрямованість виховання). Мета, ідеал та цілі (завдання) виховання.

Умови і чинники визначення цілей виховання (ідеологія і політика держави, рівень розвитку продуктивних сил і виробничих відносин; темпи науково-технічного і соціального прогресу; економічні можливості суспільства; рівень розвитку педагогічної теорії і практики, можливості навчально-виховних установ, педагогів тощо). Зародження та розвиток ідеї про всебічний розвиток особистості. Афінська система виховання, калокагатія – ідеал фізичної і моральної досконалості. Доповнення терміну «гармонія» терміном «всебічність» французьким представником «нової філософії» Рене Декартом.

Мета виховання у зарубіжній педагогіці (ідеалізм, екзистенціалізм, неотомізм, прагматизм, позитивізм, неопозитивізм, біхевіоризм, діалектичний матеріалізм, гуманістична педагогіка та ін.).

Національне виховання: суть, ідеал, мета, основні завдання. Суть національного виховання. Г.Ващенко про ідеал національного виховання

та систему компонентів духовного світу українців. Основна мета національного виховання на сучасному етапі у Програмі та Концепції національного виховання. Основні завдання виховання в нормативно-правових освітніх документах.

Поняття про зміст виховання та підходи до його відбору. Основні національні цінності (ідеал України; державна незалежність України; патріотизм, готовність до захисту Батьківщини; самопожертва у боротьбі за свободу нації; єдність поколінь на основі віри в національну ідею; почуття національної гідності; історична пам'ять; пошана до державних та національних символів і свят тощо). Особливості національного виховання (процес виховання органічно поєднаний з процесом навчання молоді; суспільний характер; гуманістичний характер; зміст носить виразне культурологічне комунікативно-розвивальне спрямування).

Підходи щодо відбору змісту виховання: сучасний вітчизняний методологічний підхід – формування громадянина, формування особистості на цінностях національної культури як невід'ємної складової загальнолюдської культури; засвоєння базових основ культури (громадянська, розумова, філософсько-світоглядна підготовка, моральна, екологічна, естетична, фізична, трудова), реалізм мети виховання, національний підхід до відбору змісту виховання, добровільність, самовизначення особистості, особистісна спрямованість виховання, взаємозалежність діяльності вихователів і вихованців, її суспільний характер.

Основні напрями змісту виховання: патріотичне виховання; розумове виховання; моральне та статеве виховання; соціально-правове виховання; трудове виховання та профорієнтація; гуманістичне виховання в дусі загальнолюдських моральних ідеалів і цінностей; спортивно-фізичне виховання; екологічне виховання; економічне виховання й економічна освіта в умовах ринкових відносин; художньо-естетичне виховання; санітарногігієнічне виховання; виховання політичної культури в умовах соціально-політичного плюралізму

Ключові поняття теми: виховання, цілеспрямованість виховання як його визначальна характеристика, мета виховання, ідеали виховання, мета як гармонійний розвиток особистості (інтелектуальне, фізичне, моральне, трудове, естетичне виховання), зміст виховання, два аспекти виховання: національний, громадянський.

Тематична інформація

Мета виховання – наперед визначені результати формування і розвитку особистості, яких прагнуть досягти в процесі виховної роботи. Мета є визначальною характеристикою виховної системи. Мета виховання – це соціальна ідея, яка перетворюється у внутрішній детермінант життєдіяльності вихованця (процес інтеріоризації). З цієї позиції мету виховання називають соціальним замовленням суспільства на таку особистість, якої воно потребує на даному етапі свого розвитку. Мета реалізується через конкретні цілі, або завдання. Тому справедливим буде й наступне визначення: мета виховання – це система завдань, які вона вирішує.

Прикінцева мета виховання – сформувати досконалу людину. Ідеали досконалої особистості у різних народів дуже схожі. Вони включають розум, красу, працелюбність, високі моральні якості, фізичну силу, витривалість, риси борця за справедливість, тобто якості, які характеризують всебічно і гармонійно розвинену людину.

Ідея мети виховання як гармонійного розвитку людини зародилася ще в період античності, залишаючись актуальною до нашого часу. Однак на кожному етапі історичного розвитку поняття «гармонійність» наповнювалося різним змістом. В сучасній теорії виховання під гармонійністю розуміють поєднання морального, розумового, трудового, фізичного й естетичного виховання в духовному й фізичному єстві людини.

У педагогічній науці історично склалися два підходи до визначення мети виховання:

- надання більшого значення розвитку розуму, мислення, думки (Сократ, М.Монтень);
- надання переваг розвитку волі, характеру, почуттів (Е. Кант, Ж. Ж. Руссо, Лесгафт).

А. С. Макаренко під метою виховання розумів програму людської особистості, яку педагог повинен добре вміти проектувати, тобто чітко визначати, які саме якості слід формувати.

В. О. Сухомлинський вбачав основну мету школи у вихованні «людини в гармонійній цілісності».

Г. Ващенко мету виховання ототожнював з ідеалом виховання, а ідеальними якостями вважав вічні християнські цінності «Добра, Честі, Гідності, Духовності, Справедливості».

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») так визначає основну мету національного виховання: «Набуття молодими

поколіннями соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури національних взаємин, формування у молоді незалежно від національної приналежності особистих рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури».

Основна мета національного виховання, – сказано в Національній доктрині розвитку освіти, – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури».

У зарубіжній педагогіці існують різні концепції визначення мети і цілей виховання. Педагогіка екзистенціалізму ставить своєю метою озброєння людини досвідом існування.

Мета виховання – навчити людину творити себе як особистість. Одне з важливих завдань виховання – допомогти людині зробити моральний вибір. Основою для моральної поведінки є три фундаментальні добродієвості: довіра, надія, вдячність.

Педагогіка неотомізму виступає за виховання людини, ідеалом життя якої є Бог. Близькою метою виховання є християнське удосконалення людини на землі, віддаленою метою – турбота про її життя в потойбічному світі, спасіння душі. Новогуманістична педагогіка мету виховання вбачає у формуванні інтелектуальної особистості, а одне з важливих завдань – розвиток здатності людини до самостійних суджень і рішень.

Прагматична педагогіка метою виховання вважає підготовку до життя, а важливими завданнями – пробудження і розвиток внутрішньої активності, спрямованої на досягнення життєвих цілей, виховання прагматизму, підприємливості, соціальної коректності, високого почуття гідності, сили тощо.

Педагогіка необіхевіоризму основну мету виховання вбачає у формуванні «керованого індивіда» – справжнього громадянина, який сприймає систему, дотримується прав і обов'язків демократичного суспільства, є патріотом своєї спільноти, держави, світу.

Зміст сучасного шкільного виховання відображений у «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти» і включає такі напрями: інтелектуальне, патріотичне, правове, моральне, художньо-естетичне, трудове, екологічне, фізичне, статеве.

Практичний аспект змісту виховання реалізується у підготовці молоді до реалізації трьох основних соціальних ролей:

<i>Громадянин</i>	<i>Працівник</i>	<i>Сім'янин</i>
<ul style="list-style-type: none"> • любов до рідної землі, родини, Батьківщини; • виконання громадянських обов'язків перед батьками та державою; • почуття власної гідності, патріотизму; • вільне володіння державною мовою; • активна громадянська позиція; • гуманне ставлення до людей; • відповідальність за свої справи і вчинки; • повага до прав і свобод інших людей. 	<ul style="list-style-type: none"> • загальні, спеціальні, економічні знання й уміння; • політичні, правові знання; • уміння самостійно й ефективно працювати; • організованість і відповідальність; • діловитість і підприємливість; • творче ставлення до праці; • уміння співпрацювати з різними людьми; • саморегуляція і самодисципліна в праці. 	<ul style="list-style-type: none"> • працелюбність, відповідальність; • тактовність, увічливість, культура спілкування; • охайність, гігієнічні навички; • знання загальної психології, етики; • уміння виховувати дітей; • психосексуальна підготовка; • готовність до виконання сімейних обов'язків.

САМОСТІЙНА РОБОТА №2

ТЕМА: ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИ ВИХОВАННЯ

Мета: сформувати вміння реалізувати виховні можливості різних методів, прийомів і засобів виховання в залежності від педагогічної ситуації. Представити класифікацію методів виховання. Дати характеристику основних груп методів, умови вибору та ефективного використання методів виховання.

Теоретичні питання

1. Поняття про методи, прийоми і засоби виховання.
2. Класифікація методів виховання.
3. Характеристика основних груп методів виховання.
4. Умови вибору та ефективного використання методів виховання.

Основні положення теми

Поняття методу, прийому і засобу виховання. Класифікація методів виховання.

Методи формування свідомості особистості. Бесіда як метод виховання та отримання інформації про особистість за допомогою безпосереднього словесного спілкування. Види бесіди: фронтальна (групова, колективна) й індивідуальна. Етапи бесіди (обґрунтування теми, діалог з

дітьми, підсумки бесіди). Лекція. Повідомлення. Диспути. Переконавання. Навіювання (сугестивний метод). Приклад.

Методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки. Педагогічна вимога як педагогічний вплив на свідомість учнів з метою спонукати їх до позитивної діяльності або гальмування негативних дій і вчинків. Громадська думка. Методи вправлення і привчання. Метод прогнозування. Створення виховуючих ситуацій.

Методи стимулювання діяльності й поведінки. Гра, змагання, заохочення і покарання. Покарання як метод педагогічного впливу, спрямований на попередження й гальмування негативних вчинків, виникнення почуття провини перед собою й іншими людьми. Методи контролю, самоконтролю, самооцінки діяльності і поведінки.

Методи контролю (аналогічно до методів педагогічного дослідження). Методи самоконтролю, самооцінки – самопізнання, самоспостереження, самокритика, самоаналіз тощо.

Вибір методів виховання. Чинники, що визначають їх вибір (особистість вихователя, вікові та індивідуальні особливості вихованців, рівень згуртованості вихованців, мета виховання, зміст виховання, засоби виховання, умови виховання, час виховання, очікувані результати тощо).

Ключові поняття теми: методи виховання, прийоми виховання, засоби виховання, класифікація методів виховання, розповідь, пояснення, лекція, етична бесіда, диспут, приклад, ідеал, вправа, привчання, педагогічна вимога, суспільна думка, доручення, виховна ситуація, заохочення, покарання, змагання, метод вибуху.

Тематична інформація

Методи виховання – сукупність способів впливу на свідомість, волю, почуття, поведінку вихованців, її корекцію та удосконалення з метою вироблення в них певних якостей. За А.С.Макаренком, метод виховання є «інструментом дотику до особистості». Співпраця з вихованцем дозволяє віднайти значну кількість «таких інструментів».

Прийом виховання – це окрема дія (вплив), частина загального методу. Засобами виховання є книга, слово, гра, пізнання, праця, мистецтво, засоби масової інформації, природа тощо. Універсальними засобами виховання вважаються діяльність і спілкування. Наприклад, праця як засіб виховання передбачає використання ряду прийомів: показ взірця, оцінку праці, вказівку на помилки тощо.

Класифікація методів виховання (за ознакою спрямованості):

- *методи формування свідомості особистості* (розповідь на етичну тему; етична бесіда, пояснення, роз'яснення, лекція, умовляння, навіювання, інструктаж, диспут, доповідь, приклад, переконання тощо);
- *методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки* (тренування, привчання, педагогічна вимога, громадська думка, виховуюча ситуація тощо);
- *методи стимулювання діяльності й поведінки* (гра, змагання; заохочення – схвалення, похвала, подяка, премія, нагорода; покарання – осуд, зауваження, догана, наказ тощо);
- *методи контролю, самоконтролю, самооцінки діяльності і поведінки* (спостереження та інші методи педагогічних досліджень; самопізнання, самопостереження, самокритика, самоаналіз тощо).

Вибір методів виховання зумовлюється рядом умов і чинників:

- метою і завданнями виховання;
- змістом виховання;
- віковими особливостями учнів;
- індивідуальними особливостями учнів;
- умовами виховання;
- засобами виховання;
- рівнем педагогічної кваліфікації та майстерності;
- очікуваними результатами і тощо.

САМОСТІЙНА РОБОТА №3-4

ТЕМА: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Мета: Сформувати вміння доцільного вибору форм виховання в залежності від його мети. Організувати і провести виховний захід, оцінити його ефективність. Спланувати і реалізувати колективну творчу справу. Вміти ефективно вибирати форми виховної діяльності.

Теоретичні питання:

1. Поняття про форми виховної роботи, їх класифікація.
2. Традиційні і інноваційні форми виховної роботи.
3. Характеристика форм за цільовим спрямуванням та позицією учасників виховного процесу.
4. Колективна творча справа.
5. Проблема вибору форм виховної роботи.

Основні положення теми

Поняття форми виховання. Форма виховання як зовнішнє виявлення процесу виховання. Функції форм виховної роботи: інформаційна, організаційна, регулювальна. Основні форми педагогічної роботи: за видами діяльності; за способами впливу педагога; за часом проведення; за суб'єктом організації; за результатом; за кількістю учасників; за місцем проведення (шкільні та позашкільні форми виховання).

Поняття про колектив. Функції колективу як соціальної системи: організаційна; виховна; стимулювальна та регулювальна. Види колективу. Учнівський колектив та його ознаки (загальна соціально значуща мета, спільна суспільно корисна діяльність, організована структура, учнівський колектив має органи управління, наявність у відносинах між членами колективу певної морально-психологічної єдності, динамізм).

Колектив як форма виховання. В. О. Сухомлинський про колектив як засіб морального і духовного розвитку дитини. Реалізація суті колективу в різних аспектах: економічний, політичний, соціальний, моральний, громадсько-ціннісний, культурно-естетичний, юридичний, організаційний, індивідуально-особистісний, педагогічний. Теорія й практика формування колективу за А. Макаренком: закон розвитку (руху) колективу, принципи розвитку колективу (паралельної дії, перспективних ліній, педагогічної доцільності, відповідальної залежності, зміцнення позитивних традицій). Розвиток дитячого колективу (чотири стадії розвитку шкільного колективу): створення колективу учнів; поширення впливу активу на весь колектив; вирішальний вплив громадської думки; самовиховання як вищий тип виховання в колективі.

Колектив та особистість. Три найпоширеніші моделі взаємин між особистістю та колективом: конформізм; гармонія; нонконформізм. Характерні для колективу ознаки як результат колективних взаємин: самовизначення у колективі; ідентифікація; характер мотивації міжособистісного вибору; висока референтність міжособистісних взаємин; згуртованість колективу та взаємна відповідальність його членів. Педагогічне управління колективом (основні правила).

Позакласна та позашкільна виховна робота. Специфіка та функції позакласної виховної роботи. Позашкільна освіта й виховання.

Ключові поняття теми: форми виховної роботи, індивідуальна форма, групова форма, колективна форма, засоби виховання, виховний захід, колективна творча справа.

Тематична інформація

Форма виховання – це зовнішнє виявлення процесу виховання. Якщо зміст процесу виховання вказує на те, що є, то форма, – у якому вигляді проявляється. Звісно, зміст викликає зміну форми і навпаки. Зміст формується, форма наповнюється змістом. Провідна роль належить змісту.

Функції форм виховної роботи:

- *організаційна* (будь-яка форма виховної роботи передбачає розв'язання організаційного завдання);
- *регулювальна* (регулювання як стосунків між педагогами, так і між учнями);
- *інформаційна* (повідомлення учням того чи іншого обсягу інформації (знань), актуалізація наявних знань, звернення до їх досвіду).

Форми виховної роботи:

- *за видами діяльності*: навчальні, трудові, спортивні, художні;
- *за способами впливу педагога*: безпосередні й опосередковані;
- *за суб'єктом організації*: організаторами виступають учні, педагоги, батьки або інші дорослі;
- *за результатом*: інформаційний обмін, вироблення загального рішення (думки), суспільно значущий продукт;
- *за кількістю учасників*: індивідуальні, групові, масові;
- *за часом проведення*: короткотривалі, тривалі, традиційні;
- *за місцем проведення*: шкільні та позашкільні.

Колектив – це група людей, об'єднаних спільною суспільно значущою метою і такою ж діяльністю. Колектив здійснює такі функції:

- *організаційну*;
- *виховну*;
- *стимулювальну*;
- *регулювальну*.

Основним показником і критерієм сформованості колективу є наявність у нього громадської думки, тобто думки більшості.

Учнівський колектив – це група учнів, об'єднаних спільною соціально значущою метою, спільною діяльністю, яка має органи самоврядування і вирізняється згуртованістю, спільною відповідальністю, взаємною залежністю, рівністю прав та обов'язків. Окрім того, учнівський колектив відрізняється такими важливими характеристиками, які відображають

внутріколективну атмосферу, психологічний клімат, стосунки між членами колективу, зокрема:

- однаковим віковим цензом членів колективу;
- специфічною діяльністю (навчальною);
- динамічністю складу;
- відсутністю життєвого досвіду;
- потребою в педагогічному керівництві.

Теорію розвитку колективу розробив А. С. Макаренко, зокрема:

- сформулював закон життя колективу: рух – це форма життя колективу, зупинка – це його смерть;
- визначив принципи розвитку колективу: паралельної дії (вимога до вихованця ставиться не прямо, а через колектив); гласності; відповідальності; залежності; перспективних ліній;
- розробив види перспектив (цілей) для повноцінного існування колективу (близька, середня і далека). Перспектива, за А. Макаренком, – це практична мета, яка здатна захопити й згуртувати вихованців;
- виокремив 4 стадії формування дитячого колективу, зокрема:
  - ✓ *перша стадія* (приблизно півсеместру) – створення колективу учнів: виокремлення активу, обрання старости, розподіл доручень, формування органів самоврядування;
  - ✓ *друга стадія* (один – півтора року) – поширення впливу активу на весь колектив: актив не тільки підтримує вимоги педагога, а й сам ставить їх перед членами колективу;
  - ✓ *третьа стадія* – вирішальний вплив громадської думки: активізація кожної особистості, розвиток внутрішніх стимулів до навчання, до свідомої поведінки, виконання обов'язків тощо; колектив стає засобом індивідуального розвитку кожного учня;
  - ✓ *четверта стадія* – самовиховання: кожен учень сам висуває до себе певні вимоги, педагог коригує процес самовиховання у всіх його сферах.

Три найпоширеніших моделі взаємин між особистістю та колективом:

- особистість підпорядковується колективу (*конформізм*);
- особистість і колектив перебувають в оптимальних взаєминах (*гармонія*);
- особистість підпорядковує собі колектив (*нонконформізм*).

Управління учнівським колективом означає використання колективу як інструмента для розвитку індивідуальності кожного учня. Управління здійснюється на основі трьох взаємопов'язаних функцій педагога:

- збір та аналіз інформації про кожного учня як члена колективу та колектив у цілому;
- планування й організація адекватних виховних впливів, мета яких – особистісне удосконалення учнів;
- контроль і корекція поведінки та діяльності.

У педагогічному управлінні колективом слід дотримуватися таких правил:

1. Поєднувати педагогічне управління з природним намаганням учнів до самостійності, незалежності.
2. Дбати про зміну педагогічної тактики, розширюючи демократію, самоуправління.
3. Розподіляти доручення не з позиції потреб колективу, а з позиції можливостей та інтересів самих вихованців.
4. Сприймати колектив як динамічне явище стосовно учня, тобто допускається переміщення з одного колективу в інший.
5. Координувати усі виховні впливи на колектив, зокрема вплив педагогів, сім'ї, соціальних інститутів.

Позакласна виховна робота – це організація педагогом різних видів діяльності школярів у позанавчальний час, які забезпечують необхідні умови для соціалізації особистості дитини.

Функції позакласної виховної роботи:

- *навчальна* (навчання дітей певних навичок поведінки, спілкування, колективного життя та ін.);
- *розвивальна* (розвиток психічних пізнавальних процесів та індивідуальних здібностей школяра).

Позашкільна робота – це освітньо-виховна діяльність позашкільних закладів для дітей та юнацтва.

САМОСТІЙНА РОБОТА №5

ТЕМА: ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО САМОВИХОВАННЯМ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Мета: сформувати знання про сутність, мету і завдання самовиховання, Представити умови успішного самовиховання. Дати характеристику механізмам дії, прийомам і засобам самовиховання. Показати роль самовиховання у розвитку особистості.

Теоретичні питання:

1. Поняття про самовиховання, його мету і завдання.
2. Умови успішного самовиховання.

3. Механізм дії, прийоми і засоби самовиховання

4. Роль самовиховання у розвитку особистості

Основні положення теми

Самовиховання як завершальний етап виховання особистості. Поняття про самовиховання, його структура: самопізнання, самоствавлення, саморегуляція.

Основні чинники, що спонукають особистість до самовиховання: існування суспільно-політичних і моральних ідеалів, домагання особистістю уваги, гідного місця в колективі однолітків, організація змагань у суспільно корисній та культурно-масовій діяльності, вираження вольових якостей особистості. Зовнішні та внутрішні фактори стимулювання учнів до роботи над собою.

Методи самовиховання: самоспостереження, самокритика, самоаналіз; методи визначення самооцінки (прямі й опосередковані); самопідбадьорення, самосхвалення, самонаказ, самообмеження, самонавіювання, самостимулювання, самоконтроль.

Педагогічне керівництво самовихованням. Основні напрями педагогічного керівництва: формування суспільної думки з питань самовиховання; надання допомоги учням в усвідомленні сутності самовиховання, його методів і засобів здійснення; організація практичної допомоги учням у розробці програми самовиховання та її реалізації.

Мета та зміст процесу перевиховання: встановлення причин відхилень у моральному розвитку школярів; визначення шляхів і засобів, що впливатимуть на перебудову виробленого стереотипу поведінки; активізація позиції школярів у суспільно корисній колективній діяльності, навчальній роботі, сфері дозвілля; створення ситуації успіху в навчальній роботі і в сфері дозвілля; застосування системи вимог, засобів заохочення, осуду, стимулювання і контролю.

Попередження правопорушень серед учнів. Організація процесу попередження правопорушень: усунення несприятливих умов життя і виховання, корекція особистісної позиції учня, включення його у особистісно-соціально значущу діяльність.

Ключові поняття теми: самовиховання, методи самовиховання, засоби самовиховання, перевиховання.

Тематична інформація

Самовиховання – це діяльність, спрямована на перетворення (удосконалення) власної особистості.

Етапи самовиховання:

1. *Самопізнання* (самоаналіз, порівняння себе з іншими, сприймання критики збоку (від друзів) тощо). Завершення цього етапу – адекватна **самооцінка** як усвідомлення власних реальних можливостей і недоліків.
2. *Самоутримування* від негативних думок, дій, вчинків, поведінки шляхом самонаказу, самоустановки, самовідмови в разі нестриманості і нездійснення наміченого.
3. *Самопримушування* до виконання позитивних дій, вчинків, добрих справ за допомогою тих самих методів і прийомів, що й при самоутримуванні, але із «зворотним знаком» – плюсом.

Сфери самовиховання особистості:

- *інтелектуальна* (розвиток пам'яті, мислення, уваги, творчої уяви);
- *морально-вольова* (формування навичок самоконтролю за виявленими у себе недоліками і вадами характеру);
- *духовно-культурна* (формування духовного світу особистості, естетичних ідеалів, внутрішньої культури);
- *фізично-гігієнічна* (навички здорового способу життя).

Організація самовиховання здійснюється на засадах органічності (процеси виховання і самовиховання мають бути взаємопов'язаними), добровільності, довіри, цілеспрямованості.

Перевиховання – виправлення відхилень, вад, негативних наслідків, допущених у вихованні людської особистості.

Функції перевиховання:

- відновлення вихідних позитивних якостей;
- компенсування недоліків у певній діяльності успіхами в інших сферах;
- стимулювання шляхом активізації дій суб'єкта;
- виправлення шляхом допомоги для звільнення від негативних рис.

Етапи перевиховання:

- підготовчий – детальне вивчення позитивних та негативних рис;
- початковий – реалізація наміченої програми перевиховання;
- переломний – вихованець добровільно виконує свої зобов'язання, виявляє самостійність і активність;
- завершальний – розширення сфери діяльності вихованця, перехід до самовиховання.

САМОСТІЙНА РОБОТА №6

ТЕМА: МІСЦЕ І РОЛЬ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ. СУСПІЛЬНІ ІНСТИТУТИ ВИХОВАННЯ.

Мета: сформувати знання про суспільні інститути виховання. Визначити основні напрями виховання дітей у сім'ї. Представити умови ефективності сімейного виховання. Показати основні напрямки взаємодії класного керівника і сім'ї у виховній роботі.

Теоретичні питання

1. Суспільні інститути виховання.
2. Сім'я як соціально-педагогічне середовище. Ефективні умови сімейного виховання.
3. Особливості й перспективи розвитку сучасної сім'ї.
4. Форми і методи роботи вчителя з батьками вихованців.

Основний зміст

Сімейне виховання як вид педагогічної діяльності, що здійснюється батьками або особами, що їх замінюють. Принципи сімейного виховання: цілеспрямованість; зв'язок з життям; діяльнісний підхід; самодіяльність дітей у поєднанні з управлінням дорослих; урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Основні напрями виховання дітей у сім'ї: формування світогляду, суспільної активності, розвиток соціальних навичок, формування основ гуманістичної моралі, розумове виховання і розвиток пізнавальної активності, трудове виховання, формування морально розвиненої і фізично здорової особистості у сім'ї.

Роль справжнього батьківського авторитету у сімейному вихованні. А.С.Макаренко про види несправжнього батьківського авторитету: авторитет пригнічення, дистанції, чванства, педантизму, резонерства, підкупу тощо.

Вплив стосунків у сім'ї на характер і поведінку дитини. Тактики виховання у сім'ї і типи сімейних стосунків: диктат, опіка, співробітництво.

Умови ефективності сімейного виховання: дружба, духовний контакт між дорослими і дітьми; взаєморозуміння; діалог дітей і дорослих; право дитини на власну точку зору; авторитет батьків; урахування вікових психофізіологічних особливостей дитини; довіра; культура сім'ї, єдність вимог.

Форми зв'язку батьків зі школою: колективні консультації з актуальних проблем виховання у сім'ї; постійно діючі лекторії і

університети для батьків; пропаганда серед батьків класичної та сучасної психолого-педагогічної літератури; проведення індивідуальних бесід з корисними порадами.

Закон України «Про загальну середню освіту», Концепція «Сім'я і родинне виховання» про відповідальність батьків за розвиток і виховання дітей.

Педагогіка родинно-побутового життя українського народу. Історична практика родинно-побутового виховання українців. Головні завдання, специфічні засоби родинно-побутового виховання (рідномовне спілкування, дитячий фольклор, дитячі забавляння, спільна праця тощо).

Ключові поняття теми: сім'я, суспільні інститути виховання, форми та методи сімейного виховання, батьківський авторитет.

Тематична інформація

Сім'я – це природне середовище первинної соціалізації дитини, джерело її матеріальної та емоційної підтримки, засіб збереження й передачі культурних цінностей від покоління до покоління.

Сімейне виховання – загальна назва для процесів впливу на дітей з боку батьків для досягнення бажаного результату.

Мета: гармонійний розвиток дитини.

Завдання – підготовка дитини до життя та практичної діяльності. Забезпечення розумної організації життя дитини у засвоєнні позитивного досвіду старших поколінь та виробленні власного досвіду поведінки й діяльності.

Зміст: моральне, трудове, розумове, фізичне, естетичне виховання. Батьківська педагогіка тримається на трьох китах: тіло, душа, розум.

Методика сімейного виховання:

- сімейний уклад, взаємостосунки в сім'ї на трьох рівнях: «дорослий-дорослий», «дорослий-дитина», «дитина-дитина»;
- зацікавленість сім'ї різними сферами життя суспільства, інтересами держави;
- зацікавленість батьків громадською активністю дитини;
- спільні трудові справи, дозвілля, походи і подорожі;
- організація домашнього побуту;
- провідна роль матері; авторитет батька; роль дідуся й бабусі.

Методи сімейного виховання – це шляхи (способи) здійснення цілеспрямованого педагогічного впливу батьків на свідомість і поведінку дітей.

Стилі сімейного виховання: авторитарний; ліберальний; демократичний.

Стилі сімейного виховання, які негативно впливають на особистісний розвиток дітей:

- *гіпопротекція*: брак опіки та контролю за поведінкою або ж повна бездоглядність дітей;
- *домінуюча гіперпротекція*: загострена увага і турбота батьків про дитину поєднуються з дріб'язковим контролем, надмірною кількістю обмежень і заборон, що посилює несаможиттєвість дитини, її безініціативність, нерішучість, невміння захищати себе;
- *потураюча гіперпротекція*: потурання всім бажанням дитини, що призводить до формування у неї неадекватно високого рівня домагань;
- *емоційне неприйняття*: ігнорування потреб дитини, нерідко жорстоке поводження з нею;
- *виховання в умовах підвищеної моральної відповідальності*: перед дитиною ставляться не відповідні її віку та реальним можливостям вимоги.

Недоліки сімейного виховання (неефективне здійснення виховної функції сім'ї, втрата духовного зв'язку між батьками й дітьми):

- об'єктивні причини (неповна сім'я, несприятливі житлові умови, недостатнє матеріальне забезпечення);
- суб'єктивні причини (слабкість педагогічної позиції батьків).

САМОСТІЙНА РОБОТА №7

ТЕМА: ВИХОВНА РОБОТА З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ДІТЬМИ

Мета: сформувати знання про превентивне виховання учнівської молоді. Визначити основні соціально-педагогічні причини виникнення важковиховуваних дітей. Представити мету, провідні завдання, зміст, організацію превентивного виховання.

Теоретичні питання

1. Поняття «педагогічно занедбані діти».
2. Соціально-педагогічні причини виникнення важковиховуваних дітей.
3. Поняття про превентивне виховання учнівської молоді.
4. Мета, провідні завдання, зміст, організація превентивного виховання.

Основний зміст

Поняття про превентивне виховання дітей і молоді як комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей і молоді, на їх допомогу і захист. Концепція превентивного виховання дітей і молоді про формування правової відповідальності дітей і молоді. Конституція як основний документ, що розкриває сутність державного права.

Система превентивного виховання як комплекс заходів економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, освітнього, інформаційно-освітнього та організаційного характеру, спрямованих на формування позитивних соціальних установок, запобігання вживанню наркотичних речовин, відвернення суїцидів та формування навичок безпечних статевих відносин.

Мета превентивного виховання та формування сталої відповідальної поведінки, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення. Поліаспектність превентивного виховання.

Основні завдання, зміст і пріоритетні напрями превентивного виховання.

Функції превентивного виховання: діагностично-прогностична, корекційно-реабілітаційна, освітньо-консультативна, організаційно-методична, інтегративно-просвітницька.

Поняття про педагогічно занедбаних дітей. Причини педагогічної занедбаності. Перевиховання як виховний процес, спрямований на подолання негативних рис особистості, що сформувалися під впливом негативних умов виховання. Виправлення – результат перевиховання. Групи неповнолітніх, які підлягають перевихованню: важковиховувані діти, педагогічно занедбані підлітки, підлітки-правопорушники, неповнолітні злочинці.

Ключові поняття теми: «педагогічно занедбані діти», «важковиховувані діти», правопорушення, превентивне виховання, мета, зміст превентивного виховання.

Тематична інформація

Педагогічна занедбаність дитини – негативне особистісне утворення, що формується внаслідок дії несприятливих умов формування та розвитку дитини як у школі, так і в сім'ї. Небезпека педагогічної занедбаності полягає у

тому, що вона має свою логіку розвитку навіть після того, як дія несприятливих умов припинена.

Педагогічно занедбані діти – це такі школярі, які успішно не навчаються, а то й зовсім не відвідують школу, недисципліновані, невиховані, не дотримуються норм і правил суспільно-соціального буття.

Важковиховувані особи – категорія осіб, у яких під впливом несприятливих для розвитку соціальних, психолого-педагогічних та медико-біологічних умов з'являється негативне ставлення до навчання, норм поведінки, знижується або втрачається почуття відповідальності за свої вчинки.

Важковиховуваним особам властиві:

- неправильно сформовані потреби: матеріальні переважають над моральними; більшість матеріальних потреб мають аморальний характер; для їх задоволення важковиховувані особи використовують засоби, які не завжди відповідають нормам моралі (вживання алкоголю, наркотиків, крадіжки), що призводить до деградації особистості;
- нерозвиненість соціально – політичних потреб;
- прагнення до спілкування з подібними до себе, нехтування зв'язками з постійними учнівськими колективами;
- нерозвинута потреба пізнання навколишнього світу; незадовільне навчання,
- ігнорування методів пізнавальної діяльності;
- непослідовність, суперечливість у поглядах і переконаннях;
- брак уявлень про норми поведінки, обмежені почуття відповідальності за свої вчинки;
- обмежені інтелектуальні інтереси; перевага утилітарних інтересів над духовними позбавляє їх перспективи розвитку, інтелектуального і морального вдосконалення;
- приховування своїх вчинків від батьків, учителів та однокласників.

За ступенем педагогічної занедбаності «важких» дітей поділяють на чотири групи:

- 1) важковиховувані діти. Діти, які байдуже ставляться до навчання, періодично порушують правила поведінки і дисципліни. Їм властиві: грубощі, брехливість, нечесність тощо;
- 2) педагогічно занедбані підлітки, які негативно ставляться до навчання й суспільно корисної діяльності. Вони систематично порушують

дисципліну й правила поведінки, постійно проявляють негативні моральні якості особистості;

- 3) підлітки-правопорушники, які перебувають на обліку в інспекціях у справах неповнолітніх або направлені до спецшкіл і спеціальних професійно – технічних училищ;
- 4) неповнолітні злочинці, які скоїли кримінальні злочини, порушили правові норми й направлені судом до виправно-трудоваих колоній.

Превентивне виховання – це комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей і молоді, на їх допомогу і захист.

Будучи детермінована об'єктивними і суб'єктивними факторами, превентивна діяльність є самостійним спеціалізованим видом загального педагогічного процесу, має свою мету, принципи, зміст, форми і методи та використовує елементи правоохоронної, правової, медико-оздоровчої роботи. Превентивне виховання має бути цілеспрямованою системою заходів економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, освітнього, інформаційно-освітнього та організаційного характеру, спрямованих на формування позитивних соціальних установок, запобігання вживанню наркотичних речовин, відвернення суїцидів та формування навичок безпечних статевих стосунків. Воно є пріоритетним напрямом діяльності держави, всіх виховних інституцій і здійснюється в інтересах особистості та суспільства.

Мета превентивного виховання полягає у досягненні сталої відповідальної поведінки, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення. Вона може розглядатися поліаспектно.

Педагогічний аспект превентивної діяльності полягає у сформованості такої позиції особистості, яка конкретизується культурою цінностей, само актуалізацією, свідомим вибором моделей про соціальної поведінки.

Соціальний зміст передбачає об'єднання зусиль суб'єктів превентивної діяльності на міжгалузевому рівні, спрямованих на узгоджену і своєчасну реалізацію попереджувальних заходів: нейтралізацію і поступове усунення детермінант, що викликають негативні прояви.

Психологічний аспект превентивної діяльності передбачає диференційований індивідуально-психологічний, статево-віковий підходи

до виявлення генезису деструктивних проявів у поведінці особистості й розробку науково обґрунтованих програм соціалізації та корекції девіацій.

Правовий аспект полягає в охороні й захисті прав особистості, формуванні правової культури.

Основні завдання превентивного виховання дітей і молоді:

- створити умови для формування позитивних якостей особистості в процесі різноманітних видів трудової, навчальної, позашкільної й іншої діяльності, що сприяють інтелектуальному, морально-етичному, естетичному розвитку, виробленню стійкості до негативних впливів;
- забезпечити соціально-психологічну діяльність, педагогічно зорієнтовану на протидію втягуванню дітей і молоді в негативні ситуації;
- надавати комплексну психолого-педагогічну та медико-соціальну допомогу тим неповнолітнім, які її потребують;
- забезпечити адекватну соціальну реабілітацію неповнолітніх, які вчинили протиправні дії або зловживають психоактивними речовинами;
- стимулювати неповнолітніх до здорового способу життя і позитивної соціальної орієнтації, сприяти валеологізації навчально-виховного процесу, навчанню з раннього віку навичкам охорони власного життя і здоров'я;
- сприяти виробленню інтегрованих міждисциплінарних підходів при підготовці спеціалістів (педагогів, психологів, медиків, соціологів, юристів, соціальних працівників), батьків та ін., об'єднанню зусиль різних суб'єктів превентивної роботи.

Функції превентивного виховання.

Діагностично-прогностична функція полягає в аналітичній роботі зі з'ясування причин і умов відхилень у поведінці дітей та молоді; у передбаченні тенденцій їхнього розвитку; у виявленні шляхів і способів превентивного втручання в соціальну ситуацію розвитку особистості.

Корекційно-реабілітаційна функція ставить за мету узгодження виховного процесу з реальними умовами соціалізації дитини і пов'язана із втручанням у негативну ситуацію її розвитку на рівні знань, емоцій, поведінки, використання оптимальної коригувальної допомоги, перевиховання та подолання негативних проявів у поведінці, налагодження стосунків для позитивного способу життя.

Освітньо-консультативна функція передбачає використання сучасних технологій надання оптимальної освітньої, консультативної інформації; попередження і нейтралізацію надмірної інформації про види і форми негативних явищ.

Організаційно-методична функція ставить за мету опрацювання і реалізацію міжгалузевих науково-дослідних проектів із проблем превентивного виховання; дослідження соціально-гігієнічних та медико-біологічних факторів розвитку схильності неповнолітніх до негативної поведінки та розробку заходів щодо її профілактики; відпрацювання медико-біологічних, соціально-педагогічних та психолого-педагогічних технологій на базі дошкільних, позашкільних закладів, шкіл, медичних та правоохоронних служб, установ реабілітації неповнолітніх та молоді.

Інтегративно-просвітницька функція передбачає збір, аналіз, адаптацію узагальнення та впровадження вітчизняного й зарубіжного досвіду превентивної практики, інтеграцію у світовий превентивний процес у роботі з дітьми і молоддю.

Превентивне виховання здійснюється *на трьох рівнях*:

- раннє, або первинне, превентивне виховання (соціально-педагогічна профілактика);
- вторинне превентивне виховання (превентивна допомога і корекція);
- третинне превентивне виховання (адаптація, реабілітація і ресоціалізація).

Принципи побудови системи превентивного виховання:

- принцип комплексності забезпечує реалізацію концепції превентивного виховання у поєднанні з діяльністю інших суб'єктів профілактичної роботи;
- принцип системності передбачає узгодженість, послідовність і взаємозв'язок усіх рівнів профілактичної діяльності та погодження відомчих програм з програмами інших суб'єктів цієї діяльності зі стратегічних питань;
- принцип науковості забезпечує науковість аналізу ситуацій, доцільність вибору форм, методів, прийомів реалізації програм фахівцями відповідних галузей знань;
- принцип інтегрованості передбачає зближення і поглиблення взаємодії вітчизняних і зарубіжних превентивних програм;
- принцип мобільності дає можливість оперативно модифікувати завдання, форми і методи превентивного виховання залежно від умов і змінювати сфери впливу;

- принцип наступності означає розгортання превентивних програм з використанням набутого досвіду;
- принцип конкретності зумовлює включення до превентивних програм чітко сформульованих заходів, строків виконання, визначення відповідальних за їх реалізацію;
- принцип реалістичності передбачає соціальний зміст превентивного виховання, який полягає в оптимізації форм і методів, спрямованих на розвиток адаптаційних якостей цільових груп;
- принцип етичності забезпечує моральні основи превентивної діяльності, відображає її гуманний характер, опору на позитивний потенціал особистості, збереження конфіденційності, поваги та інших дійових умов взаємодії з цільовими групами превентивного виховання.

РОЗДІЛ IV. УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНИМИ СИСТЕМАМИ

САМОСТІЙНА РОБОТА № 1-2

ТЕМА: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВІТЧИЗНЯНОЮ ШКОЛОЮ. МЕТОДИЧНА РОБОТА В ШКОЛІ

Мета: сформувати поняття про систему освіти і її структуру, органи державного управління освітою та їх функції. Дати характеристику основ внутрішньо шкільного управління. Визначити сутність методичної роботи в школі, її функції, форми і методи.

Теоретичні питання

1. Поняття про систему освіти, її структуру.
2. Структура і функції органів державного управління освітою.
3. Основи внутрішньошкільного управління.
4. Методична робота у школі. Атестація педагогічних працівників.

Основний зміст

Тенденції розвитку вищої освіти України на сучасному етапі. Відмінність та подібність систем вищої освіти України і Європейських держав. Основні документи, які регламентують процес підготовки сучасного спеціаліста з вищою освітою: Закон України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Статут вищого закладу освіти.

Європейський вибір України — невід’ємна складова її подальшого розвитку. Вхідження освіти і науки України у європейське інформаційне

та освітнє поле як вагомий чинник економічного, соціального, інтелектуального, інноваційно-технологічного та культурного розвитку.

Передумови входження вищої освіти України до Болонського процесу: адаптація законодавства, структурні зміни освіти, запровадження у систему вищої освіти Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (ECTS).

Види, форми й методи внутрішкільного контролю. Методи контролю (перегляд документації, безпосереднє спостереження, спеціальні перевірки, анкетування, бесіди з учнями, вчителями, батьками; відгуки керівників підприємств, громадських організацій про поведінку учнів).

Методична робота в школі. Значення методичної роботи для підвищення рівня професійної підготовки вчителя. Основні форми методичної роботи в школі. Підвищення кваліфікації та атестація педагогічних працівників.

Ключові поняття теми: система освіти, педагогічна система, системний підхід, освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні, управління, функції управління, аналіз інформації, планування, організація, координування, контроль, регулювання, прийняття рішень, облік, методична робота, форми методичної роботи, наставництво, атестація педагогічних працівників.

Тематична інформація

Система освіти складається із закладів освіти, наукових, науковометодичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти.

Структура системи освіти в Україні (Закон України «Про освіту», ст. 29): дошкільна, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна, аспірантура, докторантура, самоосвіта.

Освітні рівні (ст. 30): початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, базова вища освіта, повна вища освіта.

Освітньо-кваліфікаційні рівні (ст. 30): кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, магістр.

Управління – діяльність, спрямована на розробку рішень, організацію контролю регулювання об'єкта управління згідно з метою, аналіз і підбиття підсумків.

Принципи освітньої політики України (Закон України «Про освіту», ст.6):

- Доступність для кожного громадянина усіх форм та типів освітніх послуг, що надаються державою.
- Рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку.
- Гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей.
- Органічний зв'язок з освітою та національними історією, культурою, традиціями.
- Незалежність освіти від політичних партій, громадських організацій і релігійних організацій.
- Науковий, світський характер освіти.
- Інтеграція з наукою і виробництвом.
- Взаємозв'язок з наукою інших країн.
- Гнучкість і прогностичність системи освіти. Цей принцип означає варіативність, саморегуляцію і безперервне оновлення освіти.
- Єдність і наступність системи освіти.
- Безперервність і різноманітність системи освіти.
- Поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

Принципи управління: державотворення; науковості; демократизації; гуманізації; цілеспрямованості; плановості; компетентності; оптимізації; ініціативи й активності; об'єктивності в оцінці виконання працівниками закладу освіти своїх обов'язків; поєднання колегіальності з персональною відповідальністю.

Річне планування (перспективне) в школі. Розділи:

- *Вступ.*
- *Виконання Закону «Про освіту».*
- *Організація роботи з кадрами.*
- *Керівництво навчально-виховним процесом.*
- *Педагогічний контроль за навчально-виховним процесом.*
- *Робота з батьками, спонсорами, громадськістю.*
- *Зміцнення матеріально-технічної бази, організаційно-господарська робота.*

Форма планування:

№ п/п	Завдання і зміст роботи	Термін виконання	Відповідальні за виконання	Відмітка про виконання
-------	-------------------------	------------------	----------------------------	------------------------

Шкільна документація відображає кількісну та якісну характеристику педагогічного процесу школи. Виокремлюють такі групи шкільної документації:

I група – усі види планів роботи школи та структурних підрозділів школи;

II група – алфавітна книга; особові справи учнів; класні журнали та журнали факультативів, гуртків, груп продовженого дня; книга обліку бланків та видачі атестатів; книга обліку видачі медалей, похвальних листів і грамот; книга обліку особового складу педпрацівників; книга протоколів педагогічної ради; книга протоколів ради закладу освіти; книга обліку трудових книжок; журнал обліку заміни уроків; книга наказів; контрольо-візитаційна книга; журнал реєстрації вхідної та вихідної документації; книга внутрішнього контролю; акти, довідки, поточне листування; статистичні звіти; акти про нещасні випадки.

III група – документи про фінансово-господарську діяльність школи (технічний паспорт, інвентарні списки основних засобів, інвентарна книга бібліотечного фонду, книга складського обліку матеріалів).

Внутрішкільний контроль – систематична, цілеспрямована перевірка адміністрацією школи роботи педагогічного колективу чи окремого вчителя. Спрямований на досягнення відповідності діяльності школи державним освітнім стандартам.

Контроль за навчально-виховною роботою школи здійснюють:

- *директор школи* (забезпечує реалізацію державної освітньої політики, розпоряджається шкільним майном і коштами, організовує педагогічний процес, затверджує правила внутрішнього розпорядку);
- *заступник директора з навчальної роботи* (організовує та контролює процес навчання школярів, їх загальноосвітню і трудову підготовку, всебічний розвиток і поведінку; перевіряє виконання навчальних планів і програм, здійснює керівництво методичною роботою);
- *заступник директора з виховної роботи* (організовує позакласну виховну роботу і дозвілля учнів, надає допомогу класним керівникам, вихователям, підтримує зв'язки з позашкільними установами, громадськими організаціями і державними органами);
- *помічник директора з господарської частини* (відповідає за матеріальне забезпечення навчального процесу, санітарний стан школи, протипожежну безпеку, роботу обслуговуючого персоналу).

Види внутрішкільного контролю за спрямуванням:

- *тематичний контроль* передбачає перевірку роботи колективу над вирішенням певної проблеми, рівня знань учнів з конкретної теми чи з предмета взагалі, ефективності роботи класних керівників з якогонебудь напряму, результатів упровадження інновацій або передового педагогічного досвіду;
- *фронтальний контроль* спрямований на вивчення діяльності педагогічного колективу, окремих учителів, методичних об'єднань, рівня викладання окремих дисциплін в усіх або в певних класах, роботи класних керівників. У свою чергу внутрішкільний фронтальний контроль поділяється на класно-узагальнюючий, персональний, предметно-узагальнюючий, тематично-узагальнюючий, комплексно-узагальнюючий.

Види внутрішкільного контролю за критерієм послідовності: поточний, попередній, проміжковий, підсумковий, епізодичний, періодичний.

Форми внутрішкільного контролю: взаємоконтроль, самоконтроль, адміністративний плановий і адміністративний позаплановий (регулювальний).

Методична робота в школі – спеціально організована діяльність педагогічного колективу, що створює умови для підвищення майстерності педагога.

Основні форми методичної роботи в школі:

- *індивідуальна форма методичної роботи;*
- *колективні й групові форми методичної роботи* – методична рада, методичні об'єднання (комісії) вчителів, взаємовідвідування уроків, єдиний методичний день, методичні семінари-практикуми, школа передового досвіду, школа молодого вчителя, проблемні (інноваційні) групи, науково-педагогічна конференція, творчі звіти вчителів, опорні школи, експериментальний педагогічний майданчик.

Атестація педагогів – комплексна перевірка, яка здійснюється спеціальною атестаційною комісією з метою визначення рівня кваліфікації педагога, що дає йому змогу претендувати на присвоєння більш високого кваліфікаційного рівня.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 3

ТЕМА: ПОНЯТТЯ ПРО ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ І ПЕРЕДОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД. ВИВЧЕННЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

Мета: сформувати вміння використати в майбутній діяльності досягнень передового педагогічного досвіду й освітніх інновацій.

Представити особливості вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду. Дати характеристику формам впровадження передового педагогічного досвіду.

Теоретичні питання

1. Поняття про передовий педагогічний досвід і освітні інновації.
2. Вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду.
3. Впровадження передового педагогічного досвіду.

Основний зміст

Передовий педагогічний досвід, його ознаки (високі кількісні і якісні показники, оптимальність, сталість і стабільність, можливість відтворення, перспективність, наукова обґрунтованість).

Вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду: організаційні одиниці (методичні секції і об'єднання, проблемні лабораторії, школи передового досвіду, науково-педагогічні семінари тощо); форми (відкриті заняття, науково-методичні конференції, педагогічні читання, виставки, самоосвіта тощо); методи (спостереження, бесіда, анкетування, експеримент, вивчення літератури, результатів діяльності школярів тощо).

Аналіз досвіду творчої діяльності педагогів-новаторів.

Поняття «педагогічна технологія». Сучасні педагогічні технології. Модульне навчання. Наставничко-мотиваційний модуль, контрольо-смісловий та адаптивно-перетворюючий модулі у процесі навчання.

Розвивальне навчання як основа формування творчої особистості.

Особистісно-орієнтоване навчання як процес психолого-педагогічної допомоги дитині в становленні її як суб'єкта навчального процесу, самореалізації, соціалізації та життєвому самовизначенні.

Нові інформаційні технології навчання як реалізація соціального замовлення, як відкрита система освіти, що забезпечує кожній дитині і дорослому власну траєкторію самоосвіти.

Поняття інтенсифікації і оптимізації процесу навчання, їх взаємозв'язок. Критерії оптимізації процесу навчання: ефективність процесу навчання, якість навчання, оптимальність витрат часу і зусиль учителів та учнів. Національна доктрина освіти України у XXI столітті, закон України «Про освіту», Державна програма «Вчитель» про значення оптимізації навчання, про розширення умов для вчителів та учнів у самореалізації особистісних творчих можливостей.

Ключові поняття теми: передовий педагогічний досвід, освітні інновації, новаторський досвід, зразковий досвід, вивчення передового педагогічного досвіду, узагальнення передового педагогічного досвіду, впровадження передового педагогічного досвіду.

Тематична інформація

Інновація освіти – цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікацій мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог.

Інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, яка виявляє готовність удосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність.

Педагогічний досвід – сукупність знань, умінь і навичок, набутих у процесі безпосередньої педагогічної діяльності; форма засвоєння педагогом раціональних здобутків своїх колег.

Різновиди передового педагогічного досвіду:

- новаторський, що характеризується оригінальністю, новизною, емпіричним характером практичної діяльності;
- дослідницький: удосконалення форм, методів, засобів навчання й виховання на основі їх теоретичного аналізу, узагальнення, творчого використання. Відбувається у процесі щоденних спостережень за роботою педагогів-новаторів, а також на нарадах, семінарах-практикумах, конференціях.

Інноваційна спрямованість роботи вчителя визначається критеріями педагогічних інновацій, до яких належать:

- новизна, що дає змогу визначити рівень новизни досвіду. Розрізняють абсолютний, локально-абсолютний, умовний, суб'єктивний рівні новизни;
- оптимальність, який сприяє досягненню високих результатів за найменших витрат часу фізичних і розумових сил;
- результативність та ефективність, що означає певну стійкість позитивних результатів у діяльності вчителя;
- можливість творчого застосування у масовому досвіді, що передбачає придатність апробованого досвіду для масового впровадження в закладах загальної освіти.

Інноваційний заклад освіти – навчальний загальноосвітній заклад, у якому педагогічний та учнівський колективи експериментують, апробують чи впроваджують нові педагогічні ідеї, теорії, технології.

САМОСТІЙНА РОБОТА №4

ТЕМА: ПОЕТАПНЕ СТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЄКТУ

II СЕМЕСТР

Орієнтовна проблематика індивідуальних освітніх проєктів:

- Впровадження ідей козацької педагогіки в систему сучасного виховання;
- Використання ідей народної педагогіки у сучасному вихованні;
- Система сімейного виховання дітей у сучасній українській родині;
- Національні свята у вихованні молоді;
- Педагогічне керівництво процесом розвитку дитячого колективу в системі роботи сучасного педагога;
- Моральне виховання школярів у навчальному процесі (на прикладі вивчення предмету спеціалізації);
- Народні свята і їх роль в морально-етичному вихованні дітей;
- Українське народознавство та виховання особистості;
- Національні традиції і їх роль в естетичному вихованні;
- Формування психологічного клімату в учнівському колективі;
- Роль самовиховання в процесі становлення і розвитку особистості;
- Роль самоосвіти у підготовці майбутнього педагога;
- Вплив сім'ї на розвиток у школярів позитивного ставлення до навчання;
- Виховний ідеал українського народу і його роль в національному вихованні дітей;
- Ідея громадянського виховання в українській національній педагогіці;
- Розумове виховання школярів;
- Шляхи підвищення ефективності розумового виховання;
- Формування естетичного ідеалу старшокласників;
- Система трудового виховання в сучасній родині;
- Морально-естетичні аспекти трудового виховання учнів;
- Самовиховання в процесі становлення і розвитку особистості;
- Формування інноваційного потенціалу сучасного вихователя;
- Методи виховання в сучасній українській родині;
- Роль екологічного виховання в процесі становлення і розвитку особистості.
- Проблеми сучасної сім'ї та їх подолання.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ)

1. Педагогіка як наука. Роль педагогічної науки у соціально-історичному розвитку українського суспільства.
2. Педагогіка в системі сучасного людинознавства.
3. Поняття про розвиток і формування особистості. Акселерація і ретрадація.
4. Фактори і рушійні сили розвитку особистості. Спадковість і розвиток.
5. Поняття про науково-педагогічне дослідження. Методика і логіка науково-педагогічного дослідження.
6. Цілісний педагогічний процес: сутність, ознаки, функції, структура.
7. Виховання в цілісному педагогічному процесі.
8. Закономірності і принципи виховання.
9. Мета і завдання, основні напрями сучасного виховання.
10. Розумове виховання школярів: суть, завдання, зміст, шляхи здійснення.
11. Національне виховання школярів: суть, завдання, зміст, шляхи здійснення.
12. Поняття про громадянське виховання: мета, завдання, зміст громадянського виховання.
13. Моральне виховання школярів: суть, завдання, зміст, шляхи здійснення.
14. Естетичне виховання школярів: суть, завдання, зміст, шляхи здійснення.
15. Трудове виховання: суть, завдання, зміст, шляхи здійснення. Зв'язок трудового виховання з політехнічною освітою й економічним вихованням.
16. Професійна орієнтація молоді: суть, завдання, зміст, шляхи здійснення.
17. Правове виховання школярів: суть, завдання, зміст, шляхи здійснення.
18. Поняття про методи, прийоми і засоби виховання.
19. Сучасні підходи до класифікації методів виховання.
20. Методи стимулювання поведінки і діяльності.
21. Методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки. Метод вправ і привчання.
22. Методи формування свідомості та їх роль у виховному процесі. Метод прикладу.

23. Дискусія і диспут як методи виховання.
24. Методи формування свідомості особистості. Метод бесіди.
25. Самовиховання і перевиховання школярів. Педагогічні основи організації самовиховання.
26. Сім'я як соціальний інститут суспільного розвитку
27. Поняття учнівського колективу. Типи колективів. Педагогічне керівництво учнівським колективом.
28. Учнівське самоврядування: суть поняття, типологія, засоби організації.
29. Поняття про форми виховної роботи.
30. Методика організації і проведення виховного заходу
31. Поняття про дидактику. Актуальні проблеми сучасної дидактики
32. Сутність навчання, його методологічні засади і рушійні сили.
33. Типи і види навчання. Сутність проблемного навчання.
34. Поняття про закономірності і принципи навчання. Сутність і реалізація принципу міцності знань і науковості
35. Поняття про принципи навчання. Відмінність дидактичних принципів від дидактичних правил.
36. Зміст освіти в сучасній українській школі. Основні структурні компоненти змісту освіти. Шляхи формування змісту освіти в сучасній українській школі.
37. Сутність модульно-рейтингового навчання, його роль у підвищенні ефективності навчання.
38. Методи і прийоми навчання. Характеристика методів стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.
39. Сучасні підходи до класифікації методів навчання. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
40. Характеристика словесних методів навчання.
41. Характеристика наочних методів навчання. Умови ефективного вибору методів навчання.
42. Форми організації навчання. Історія розвитку класно-урочної форми організації навчання.
43. Поняття про урок. Вимоги до сучасного уроку. Особливості реалізації на уроці дидактичних і виховних вимог.
44. Типологія сучасного уроку. Нетрадиційний урок.
45. Характеристика основних типів уроку за дидактичною метою.
46. Позаурочні форми організації навчання та їх дидактична спрямованість.
47. Місце і роль домашньої навчальної роботи в системі освіти школярів.

48. Види контролю знань, умінь, навичок учнів.
49. Оцінка та аналіз результатів навчання. 12-бальна система оцінювання знань учнів. Методи контролю знань, умінь, навичок учнів .
50. Сутність рейтингової системи оцінювання знань, умінь, навичок.
51. Система освіти в Україні. Управління системою освіти в Україні.
52. Загальні основи управління і керівництва школою.
53. Принципи управління освітою і школою.
54. Методична робота у сучасній школі. Роль методичної роботи у процесі підвищення рівня професійної підготовки вчителя.
55. Технологічний підхід в освіті. Особистісно-орієнтовані технології навчання.
56. Сучасні освітні технології. Персоніфіковані освітні технології.
57. Передовий педагогічний досвід та освітні інновації.

ДОДАТКИ

Додаток А

Орієнтовна схема самоаналізу виховного заходу

1. Клас, назва виховного заходу, дата, місце його проведення.
2. Педагогічне обґрунтування виховного заходу. Доцільність його проведення. Участь у виборі форми проведення заходу.
3. Місце даного виховного заходу в системі навчально-виховної роботи класу. Зв'язок змісту заходу з навчальним матеріалом, з іншою діяльністю виховного характеру.
4. Мета заходу: наскільки вона досягнута.
5. Завдання заходу: в якій мірі вони виконані.
6. Обґрунтування логічності структурної побудови заходу.
7. Характеристика діяльності учасників заходу: рівень їх активної діяльності при складанні плану, підготовці і проведенні заходу.
8. Оцінка результативності заходу. Його пізнавальна і виховна цінність.
9. Оцінка психологічного стану учнів під час підготовки і проведення заходу.
10. Позитивні сторони та недоліки, виявлені в процесі підготовки і проведення заходу.
11. Висновки.

Схема аналізу виховного заходу

Варіант 1

I. Загальні відомості.

- 1) Назва заходу.
- 2) Дата і місце його проведення. Хто проводить.
- 3) Склад групи учнів.
- 4) Вид діяльності: епізодичний захід, плановий, терміновий, система заходів тощо.
- 5) Мета заходу: на вирішення яких завдань класного колективу і формування яких якостей учнів розрахований даний захід.
- 6) Психолого-педагогічне обґрунтування вибору виду і змісту діяльності:
  - а. відповідність заняття загальним виховним завданням;
  - б. рівень розвитку класного колективу;
  - в. вікові особливості учнів.

II. Аналіз підготовки заходу.

1. Хто був ініціатором даного заходу і як він готувався. У чому і яким чином проявилась активність, самостійність і ініціативність учнів.
2. Методика підготовки заходу: планування, розробка, участь дітей.
3. Чи зміг учитель у підготовчий період викликати розуміння необхідності і значущості діяльності, що передбачається.

III. Хід заходу

1. Наскільки доказово, чітко, емоційно були розкриті перед учнями цілі і завдання діяльності, що передбачається.
2. Наскільки змістовно, цікаво і організовано проходила робота.
3. Які знання набули учні у ході заходу, які соціальні установки формувалися в учнів, до якої суспільно-корисної діяльності спонукало їх це заняття.
4. Які висновки зробили учні під час роботи і по її завершенні. Яких результатів досягли.
5. Як відбився проведений захід на формуванні громадської думки колективу і окремих учнів, на їх взаємостосунках. Які можуть бути наслідки для розвитку колективу, для формування його громадянської спрямованості.

6. Яким є його вплив на окремих учнів: емоційно-естетичний відгук на прекрасне у мистецтві; етика праці, художня діяльність; естетика поведінки.
7. Роль і місце старших (класного керівника, психолога, запрошених) на даному занятті.
8. Методика роботи, характер відносин, їх відповідність виховним завданням, віковим та індивідуальним особливостям, рівню розвитку колективу.

IV. Аналіз діяльності вихователя.

1. Які риси характеру вихователя сприяли проведенню виховної роботи з учнями, які, навпаки, заважали.
2. Які педагогічні здібності виявились під час проведення виховної роботи з учнями.
3. Чи виявився педагогічний такт вихователя і в чому саме. Випадки нетактовності вихователя.
4. Чи сприяв або заважав психічний стан вихователя проведенню виховної роботи і чому.

Варіант 2

1. Загальні відомості про виховний захід. Обґрунтування мети, форми проведення. Врахування особливостей позакласної роботи вчителя-предметника, класного керівника, традицій школи у плануванні заходу. Чим викликана необхідність проведення даного заходу і чи відповідає його мета віковим та індивідуальним особливостям учнів.
2. Підготовчий етап:
  - зміст роботи;
  - врахування інтересів школярів, яка мотивація була виявлена в учнівському колективі на цьому етапі;
  - які завдання розв'язувались;
  - особливості підготовки.
3. План заходу (основні етапи).
4. Змістовність і повнота плану, ступінь підготовки студента до проведення заходу.
5. Психолого-педагогічний аналіз кожного етапу (ефективність обраних методів, прийомів, засобів; відповідність їх поставленій меті; аналіз ускладнень, що виникли. Психологічна атмосфера аудиторії, ступінь участі кожного учня та колективу у проведенні заходу. Поведінка учнів, їх вихованість, активність.

6. Скільки учнів і яку участь брали у підготовці і проведенні заходу. Характер участі – ініціатори чи виконавці. Роль активу учнів класу.
7. Ефективність заходу. Його пізнавальна і виховна цінність. Вплив на формування почуттів, переконань, вмінь і навичок. Чи сприяв виховний захід згуртуванню учнівського колективу, виробленню чи зміцненню громадської думки. Як він впливав на окремих учнів. До яких видів діяльності він прилучив учнів. Поведінка учнів, їх ставлення до даного заходу.
8. Загальна оцінка заходу. Чи досягнута мета, причини успіхів та невдач.

Схема оформлення методичної розробки виховного заходу

1. Титульний аркуш, на якому визначена назва навчального закладу та його підпорядкування; тема заходу; форма виховної роботи; відомості про студента-практиканта, який підготував і провів захід; прізвище методиста кафедри педагогіки, термін проходження практики.
2. Мета заходу.
3. Завдання (освітні, виховні, розвивальні).
4. Обладнання.
5. Час і місце проведення.
6. Контингент учнів.
7. Етапи підготовки і проведення (підготовчий етап, етап психолого-емоційного настрою групи, змістовий етап, фінальний етап).
8. Список використаної літератури.
9. Самоаналіз проведеного заходу.

Схема методичної розробки колективної творчої справи (КТС)

1. Титульний аркуш, на якому визначена назва навчального закладу та його підпорядкування; тема діяльності; форма діяльності; відомості про студента-практиканта, який підготував і провів захід; прізвище методиста кафедри педагогіки, термін проходження практики.
2. Мета і завдання.
3. Прийоми колективної творчої діяльності (робота у мікрогрупах, «мозкова атака», відбір ідей, банк ідей, захист ідей тощо).
4. Обладнання.
5. Час і місце підготовки і проведення.
6. Контингент учнів.
7. Стадії організації і проведення: попередня робота, колективне планування, колективна підготовка справи, проведення КТС та підведення підсумків підготовки, колективне підведення підсумків справи; найближча дія після КТС.
8. Самоаналіз колективної творчої справи.

Схема аналізу КТС

I. Тема, клас, розташування учасників у просторі (місце проведення), оформлення (використання символів, атрибутів, виконання традиційних ритуалів).

II. Мета і стислий зміст (ціннісна спрямованість: несе радість і користь кому? чому?). Чи враховує мета справи перспективи особистісного розвитку учня: його інтелекту, емоційно-вольової сфери, моральних настанов, досвіду творчої діяльності, розвитку творчих здібностей? (наприклад, «поглибити уявлення про ...», «виховувати власну позицію щодо ...», «сприяти удосконаленню гуманних якостей...»). Чи органічно вписується у навчально-виховний процес, чи продовжує розпочату педагогами роботу під час уроків? Яке місце займає серед заходів, що заплановані класним керівником?

III. Актуальність заходу:

а) відповідність змісту інтересам, запитам, потребам молодших підлітків, що виникають у дитячому середовищі (хто був ініціатором проведення справи, чи мали учні право щодо вибору виду, форми організації справи);

б) забезпечення подальшого позитивного спілкування в дитячому колективі (чи буде справа спонукати до планування, прогнозування, мрій щодо подальшого вирішення завдань, більш доцільної організації справи);

в) спрямованість змісту на вирішення завдань, що поставлені перед класом, школою, оточуючим середовищем.

IV. Спадкоємність змісту справи щодо форми організації, оригінальність вирішення виховних завдань за допомогою змісту, форм проведення справи (чи має місце наявність зв'язку творчої справи з іншими заходами в системі роботи класного керівника та колективу учнів). До яких результатів (позитивних, нейтральних, негативних) приводить урахування (чи відмова) від цих зв'язків.

V. Співвідношення змісту справи з методами її проведення (чи оригінально вирішувались виховні завдання з приводу використаного змісту, форм, методів, що застосовувались). До яких висновків відносно наявності у класного керівника творчих професійних здібностей, потягу до новизни, використання інноваційних технологій виховання, оригінальності педагогічних рішень ви прийшли під час спостереження за його педагогічною діяльністю;

VI. Проведення основних етапів колективної творчої справи. Чи був захід організований із урахуванням основних етапів КТС? Яку педагогічну позицію організації діяльності на кожному з них демонстрував педагог, актив класу, учні?

VII. Рівень сформованості колективу. Який рівень сформованості колективу демонстрували учні? Які види діяльності найчастіше вони використовували? Чи був захід насичений інформацією, емоційними переживаннями? Чи забезпечував активну (пасивну) участь дітей у справі? Який рівень загальної культури виявив класний керівник (його уміння спілкуватися з учнями на основі діалогу; взаємодіяти, співробітничати, використовуючи демократичний стиль управління колективом; враховувати вік, інтереси та потреби школярів)?

VIII. Термін підготовчого періоду. Чи був доцільним (мінімальним) затрачений час педагога та учнів, а можливості самореалізації, самовдосконалення, самовираження та активність учнів найбільш повними?

Короткочасна підготовка до заходу характеризує організаторські здібності вчителя, свідчить про високий рівень сформованості колективу.

IX. Задоволеність школярів проведеною справою (учні демонстрували змістом виступу, емоційним ставленням, поведінкою певне ставлення, виявляли (чи ні) бажання просуватися у заданому напрямі, неодноразово поверталися до обговорення справи). Ці висновки свідчать про результативність справи та педагогічну майстерність класного керівника.

X. Культура проведення заходу: чіткість, послідовність запланованих колективом подій, його органічна етапність, вільне виявлення почуттів, переживань, самостійність, ініціатива (які позиції займали учні у справі: були генераторами ідей, організаторами, виконавцями, консультантами, пасивними спостерігачами, дезорганізаторами). Яка атмосфера у класному колективі? Все це свідчить про наявність певної (оптимістичної чи песимістичної) атмосфери у класному колективі, знань педагогом своїх вихованців, уміння знаходити своє місце у загальній справі кожним її учасником.

XI. Самооцінка студента та оцінка вчителем якості та результатів заходу.

1. Які завдання виконані добре?
2. Які нові знання засвоїли учні?
3. Чому вони навчилися?
4. Чи існувала гармонія, злагода у колективі?
5. Що не змогли зробити так, як планували?
6. Які помилки треба врахувати, щоб подолати недоліки? Які виховні заходи слід проводити частіше (або виключити з плану виховної роботи)?

Пам'ятаймо! Об'єктивність самооцінки – показник педагогічної вимогливості до своєї праці.

Схема самоаналізу КТС

1. Педагогічне обґрунтування доцільності вибору форми виховної роботи.
Участь учнів у виборі форми виховної роботи.
2. Місце справи в системі навчально-виховної роботи класу. Зв'язок її змісту з навчальним матеріалом і проблематикою використаних форм виховної роботи у цьому класі.
3. Характер постановки мети і завдань справи (кому належав задум справи, хто і як визначав завдання справи, як обрані завдання співвідносяться з колективними й особистісними потребами вихованців).
4. Аналіз мети і завдань.
5. Аналіз умов включення вихованців до творчої діяльності.
6. Аналіз створення умов для реалізації інтересів і бажань кожного вихованця.
7. Оцінка результативності кожної стадії колективної творчої справи.
8. Роль справи в особистісному розвитку кожного вихованця та у формуванні стосунків між учасниками діяльності.
9. Оцінка ефективності обраних прийомів колективної творчої діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ПЕДАГОГІКИ

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ

1. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru>
2. Закон України «Про загальну середню освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.help/law/651-XIV/>.
3. Закон України «Про позашкільну освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>.
4. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
5. Концепція Нової української школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
6. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80?lang=ru>

НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ ТА МОНОГРАФІЇ

1. Амонашвили Ш. А. Педагогическая симфония. К. : Плянди, 2005. 242 с.
2. Бондар В. Дидактика. К. : Либідь, 2005. 264 с.
3. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / [за ред. В. Г. Кременя]. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2004. 384 с.
4. Волкова Н. П. Педагогіка. К. : Академія, 2001. 576 с.
5. Галус О. М., Шапошнікова Л. М. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. К. : Вища школа, 2006. 215 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
7. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
8. Гришина Т. В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи. Харків : Основа. 2003. 96 с.
9. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом / [Десятов Т. М., Коберник О. М., Тевлін Б. Л., Чепурна Н. М.]. Харків. : Основа, 2003. 240 с.
10. Зайченко І. В. Педагогіка. Чернігів : Деснянська правда, 2003. 528 с.
11. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підруч. К. : Центр навчальної літератури, 2003. 256 с.
12. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка. К. : Знання-Прес, 2003. 418 с.

13. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка родинного виховання : навч. посіб. К. : Знання, 2006. 324 с.
14. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. К. : Знання, 2006. 311 с.
15. Левківський М. В. Історія педагогіки. К. : Центр навчальної літератури, 2003. 360 с.
16. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання. Харків : ОВС, 2002. 400 с.
17. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки. К. : Знання, 2006. 447 с.
18. Мазуха Д. С., Опанасенко Н. І. Педагогіка. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 232 с.
19. Макаренко А. С. Книга для батьків. К. : Рід. школа, 1980. 327 с.
20. Малафійк І. В. Дидактика. К. : Кондор, 2005. 398 с.
21. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. К. : Вікар, 2003. 335 с.
22. Методологія і методика соціологічних досліджень : метод. реком. [для студ. соц.-гуман. факультету] / [уклад. Л. О. Бут]. – Суми : СумДПУ, 2006. 68 с.
23. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. К. : Гранма, 1999. 350 с.
24. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 176 с.
25. Народна педагогіка: світовий досвід / [уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко]. К. : Знання-Прес, 2003. 124 с.
26. Омеляненко В. Л., Кузьмінський А. І., Вовк Л. П. Педагогіка: завдання і ситуації : практик. 2-ге вид., випр. К. : Знання-Прес, 2006. 423 с.
27. Омеляненко С. В. Педагогіка: Тестові завдання : навч. посіб. К. : Знання, 2008. 391 с.
28. Островерхова Н. М. Методологія аналізу якості уроку як педагогічної системи : монографія. Х. : ТИТУЛ, 2008. 402 с.
29. Педагогіка в запитаннях і відповідях : навч. посіб. / уклад. : Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков, Н. І. Зеленкова, Г. Ю. Лаврешина. К. : Знання, 2006. 252 с.
30. Педагогіка : хрестоматія / уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. 2-ге вид., стер. К. : Знання-Прес, 2006. 700 с.
31. Педагогический поиск / сост. И. Н. Баженова. М. : Педагогика, 1984. 544 с.
32. Пермяков О. А., Морозов В. В. Педагогіка. К. : Знання, 2006. 171 с.
33. Пласт: становлення особистості : наук.-метод. посіб. / авт.-кол. : А. Б. Зайченко та ін.; Ін-т проблем виховання АПН України. К. : Пед. думка, 2007. 220 с.
34. Полякова О. М., Приходько Г. В., Сапарай Ю. В. Актуальні аспекти соціально-правового захисту молоді в сучасній Україні : навч. посіб. ; за

- заг. ред. О. М. Полякової. Суми : Вид-во «Університетська книга», 2009. 240 с.
35. Психологія дидактики. К. : Благ. фонд «Перше вересня», 2004. 128 с.
  36. Родинна педагогіка : навч.-метод. посіб. / А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексеєнко та ін. К. : ПАРАПАН, 2002. 216 с.
  37. Рожков М. И., Байбородова Л. В. Организация воспитательного процесса в школе. М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2000. 256 с.
  38. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка. Суми : Вид-во «Університетська книга», 2005. 320 с.
  39. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи педагогічних досліджень. К. : Зеніта, 2000. 259 с.
  40. Синчук С. М., Буряк В. Я. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2006. 318 с.
  41. Соціальна педагогіка : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / под ред. В. А. Никитина. М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2002. 272 с.
  42. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. К. : Центр навчальної літератури, 2008. 336 с.
  43. Соціальна педагогіка : теорія і технології : підруч. / за ред. І. Д. Зверєвої. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.
  44. Стельмахович В. Г. Українська народна педагогіка. К., 1997. 312 с.
  45. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навч.-метод. посіб. для студ. пед. навч. закл., держ. ун-тів. ; Інститут змісту і методів навчання. К. : [б. и.], 1997. 232 с.
  46. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. К. : Рад. шк., 1976. 396 с.
  47. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Т. 5. Статті; редкол. : Дзевєрін О. Г. (голова), Грищенко М. М., Заволока С. П., Сухомлинська Г. І. та ін. К. : Рад. шк., 1977. 639 с.
  48. Сухомлинський В. Мудрость родительской любви. М. : Молодая гвардия, 1988. 303 с.
  49. Сухомлинский В. О. Батьківська педагогіка. К. : Радянська школа, 1978. 263 с.
  50. Сучасні шкільні технології : у 2 ч. Ч. 1 / упоряд. : І. Рожнятовська, В. Зоц. К. : Ред. загальнопедагогічних газет, 2004. 128 с.
  51. Сучасний урок : панорама методичних ідей / голов. ред. : Н. Харківська. Х. : Основа, 2004. 128 с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство»).
  52. Українська етнопедагогіка: історичний контекст : навч.-метод. посіб. / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника ; за ред. Н. Лисенко. Івано-Франківськ : б. в., 2005. 184 с.
  53. Фіцула М. М. Педагогіка. К. : Академвидав, 2003. 528 с.
  54. Ягупов В. В. Педагогіка. К. : Либідь, 2002. 560 с.
  55. Якса Н. В. Основи педагогічних знань. К. : Знання, 2007. 358 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Академія педагогічних наук України - <http://www.apsu.org.ua>
2. Український центр оцінювання якості освіти. – www.testportal.gov.ua
3. Освітній портал «Освіта.УА». – <http://osvita.ua>
4. Освітня мережа України. – www.ednu.kiev.ua
5. Виховна робота в школі. – http://www.library.kherson.ua/teach/scool_07.htm
6. Відкритий урок: професійний журнал для вчителів. – <http://osvita.ua/school>
7. Для класного керівника. – <http://www.uroki.net/docklruk.htm>
8. Острів знань : Освітній шкільний інтернет-портал. – <http://ostriv.in.ua/>
9. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології Науковий журнал [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/
10. Учительський портал. – <http://www.uchportal.ru/>
11. Я – вихователь. – <http://vospitatel.at.ua>
12. Слово вчителя. – www.konserg.ucoz.ua
13. Портал «Діти України». – www.children.edu-ua.net
14. Наукове електронне фахове видання «Народна освіта». – www.narodnaosvita.kiev.ua
15. Освітній портал «Педагогічна преса». – <http://pedpresa.ua>
16. «Гармонія сімейного життя». Сайт для старшокласників та старшокласниць. – <http://harmonia.okis.ru>
17. Безпека дітей в Інтернеті. – <http://onlandia.org.ua>
18. Освітній онлайн-журнал. – <http://educlub.com.ua>
19. Щоденник. Уа. – <http://shodennik.ua>
20. Українська педагогіка. – <http://ukped.com>
21. Уроки.нет. – <http://www.uroki.net>
22. Інформаційний портал «Знання». – <http://znannya.info>
23. Методичний портал. – <http://pedsovet.su>
24. Тестування і моніторинг в освіті. - <http://timo.com.ua>

Методичне видання

ЧЕРНЯКОВА Жанна Юріївна
ЧИСТЯКОВА Ірина Анатоліївна

**САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ
З КУРСУ «ПЕДАГОГІКА»**

Методичні рекомендації

Спеціальність: 014 Середня освіта (Фізична культура)

Комп'ютерний набір *Ж. Ю. Чернякова*
Комп'ютерна верстка *І. А. Чистякова*

Підп. до друку 27.06.2022.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 8,77.
Ум. фарб.-відб. 8,77. Обл.-вид. арк. 6,27.
Тираж 50 пр. Вид. № 155.

Видавець і виготовлювач:
ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.
Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.